1848

Almanachja

Kiadja

a Magyar Hirlap

1898.

A Magyar Kirlap olvasóinak

Dr. Jókai Mór

1848 Almanachja

Kiadja

a Magyar Hirlap

1898.

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA BUDAPESTEN.

Nagy idők történelmének vázlatos egybefoglalásával ajándékozzuk meg az alábbiakban olvasóinkat.

Nemzetünk ezer évre terjedő multjának legcsudálatosabb két esztendejéről regélünk színigaz dolgokat. A magyar szabadságvágynak azt a csodás küzdelmét mondjuk el dióhéjban, a melynél dicsőbbet és meghatóbbat egyetlen más nemzet multja sem ösmer.

«Ezernyolczszáznegyvennyolcz és negyvenkilencz» a nemzet vértanusága volt a szabadságért. — A haza minden jó fia telve volt akkor azzal a készséggel, hogy bármely pillanatban vérét ontsa a nemzet ügyéért. Az volt boldogabb, a ki több sebbel bizonyította, hogy ott járt, a hol a halált ingyen osztogatják.

Megszentelt fanatizmus volt a levegőben és mindenki azt szítta magába.

Ennek a mithoszi időnek ma már, ötven esztendő távolából, csak dicsfénye látszik. Azok, a kik benne szerepeltek, egyre fogynak. A krónikásoknak sietniök kell, ha mindent megbízható források nyomán akarnak feljegyezni róla.

A mit mi ez alkalommal elmondunk, mind ily megbizható forrásból származik. Büszkén és boldogan irunk a mi legdicsőbb korszakunkról s ennek hősiességéről.

De büszkeségünk és örömünk nem csak a dicső emlékek kapcsán támad fel. Van rá különös okunk is, hogy dagadozzék mellünk, a mikor nemzeti multunk legnagyobb napjairól a mai kornak irunk. Hisz ez a kor minden áldását érzi annak a változásnak, a mi a szabadságharczot követő-idők óta beállott nemzeti életünkben.

Azóta történt, hogy a nemzet és a koronás király teljesen megértette egymást. Azóta győződtünk meg arról, hogy a föld kerekségén nincs nép, a melynek olyan jó királya lenne, mint nekünk.

A szabadságharcz nagy áldozatai után kivirultak a béke virágai, s ma bizalommal, reménységgel, sőt meggyőződéssel hiszszük, hogy a mult szenvedései sohasem ismétlődnek többet.

Közös szeretet és ragaszkodás köti össze a magyar nemzetet uralkodójával. S a nemzet hálás és boldog, hogy történelmének nagy emlékeit királya iránt érzett hódolata és hűsége nyilvánításával összhangzatosan ünnepelheti.

A mint mi cselekszünk, mikor megjubiláljuk szabadságharczunkat.

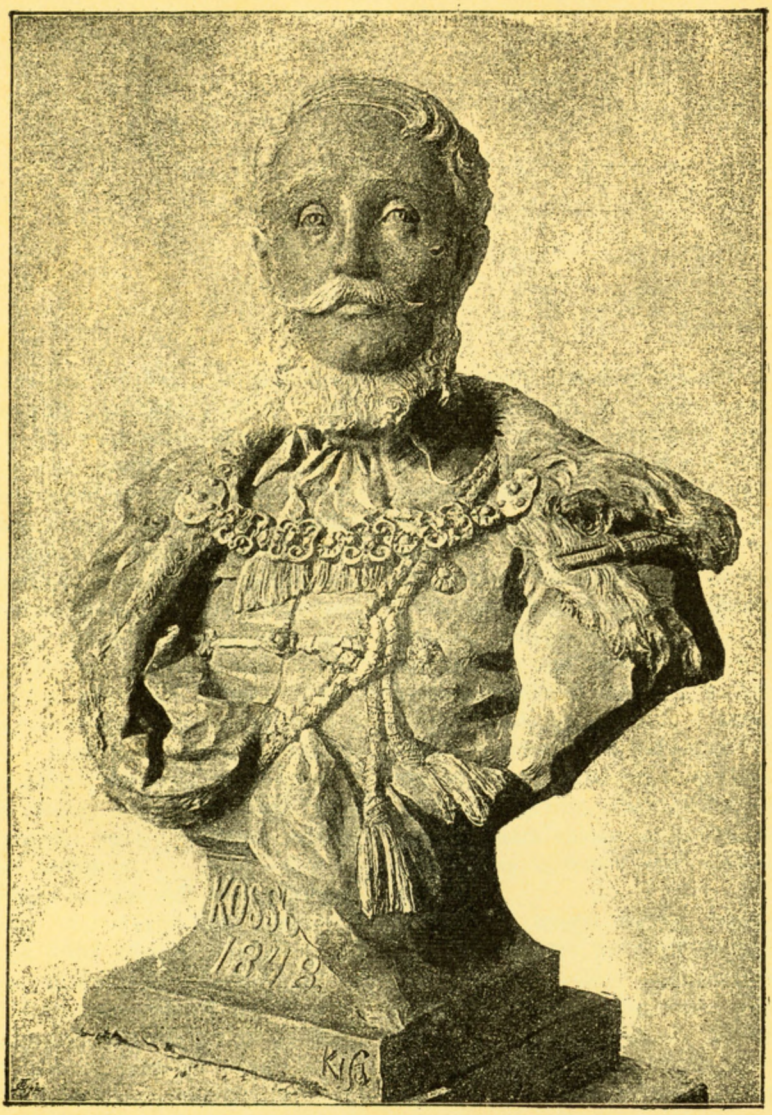

KOSSUTH LAJOS.

I.

Magyarországnak 1848-ban vívott szabadságharcza sokban elüt a külföld régebbi és ez évi forradalmaitól. A történelemnek csaknem minden ilyes forrongása az alsóbb osztályok harcza a felsőbbek ellen, indító oka rendszerint a megsokallt nyomor, czélja elűzni az udvart, halálra ítélni a kormányt, s a feldúlt társadalom zűrzavarában enyhíteni a köznép állapotát, ha nem is a legtisztességesebb úton. Az ilyen mozgalmak vezére egy-egy önsorsával elégedetlen népszónok, olykor egy-egy nemesebb lélek, ki társainak nyomorán megindul; seregük a népsöpredék, mely doronggal rohan az istenek szobrainak, s felgyujtott paloták rémvilága mellett üli diadalát; története utczai harczok, olykor rövid diadal, mely mámorában sárba tiporja az emberi jogok eszméjét, miknek nevében kezdé hadjáratát.

Nálunk mindez másként volt. A mi szabadságharczunk indító okai között nem szerepel a nyomor; czéljai közül hiányzik a királyi család megbuktatása, hiszen maga Kossuth kéri a fejedelmet, hogy lázongó népei közül jöjjön ide lakni vagy adjon Budára ifjabb királyt. A szabadság hadseregét nem csőcselék teszi, hanem tanult, értelmes férfiak és lelkesülő ifjatalság.

A harczot a fönálló rend ellen nem is az elnyomott nép kezdi, hogy jogokat csikarjon ki magának, hanem a nemesi rend lelkesebbjei osztják meg kiváltságaikat a néppel. S midőn a megváltozott idő áldozatokat követel magának, máshol a nép fia lép a vérpad magaslatára, — a németeknél Blum Róbert, — nálunk egy főúr, gróf Batthyány Lajos esik a népjogok áldozatául.

Igaz, hogy nálunk is mostoha sorsa volt a jobbágyságnak, de azért nem gondoltak forradalomra. A magyar nemzetnek lelke mélyéhez nőtt a király iránti hűség s a főuraival való közösség érzete, s Dózsa György szomorú esetét kivéve, nincs rá példa, hogy e két osztály közt kenyértörésre került volna a dolog. A magyarság a földmívelő nép békeszeretetével, kevés igényével, becsületes egyenességével s fontolgató türelmével bízott sorsa jobbra fordulásában. A malom alatt egy nagyszerü megujhodás közeledtéről beszéltek, de nyugodt türelemmel, békés hálaérzettel; Pozsonyban pedig folyt a csöndes, békés hadjárat a régi rendszer sánczai ellen. Csak szavak hangzottak tiszteletes ősz férfiak ajkairól, csak igéretek szállingóztak haza a diétára küldött követektől, de a fenyegetésnek és igéretnek sulyt adott a személy tekintélye.

Valóban, hazánk mindig inkább csüngött egyes személyeken, mint intézményeken. Volt a magyarságban bizonyos könnyelmüség, melynek folytán jó sorsában szivesen megfeledkezett jövőjéről, korának erényeit, fejedelme üdvös intézkedéseit elfeledte törvényekben állandósítani, s a tünő idő eltörülte a nagy alakok keze nyomát. Történelmünk fény- és árnykorszakai, nemzetünk emelkedése és hanyatlása mindig összefüggött a korszak vezérlő egyéniségeinek képességeivel. Nem Mátyás az egyetlen uralkodó, ki éppen annyira oka volt a halála után bekövetkezett bukásnak, mint az életében történt emelkedésnek.

E század első tizedeiben még a mult nagy hagyományai is figyelmen kivül maradtak, s

az udvari párt miatt az uralkodó egyéni jó tulajdonságai sem érvényesültek. Jobb hajlamai és szándékai elé legyőzhetetlen akadályokat gördített a mi legnagyobb ellenségünk, a kamarilla, mely több tagból állván, ment volt a személyek jobb érzelmeitől, mely az egyénben olykor-olykor mégis fölülkerekedik. Így történt, hogy az ezredik év hajnalán csaknem kihalt a nemzetélet. Az állam egységét néhány kiválóbb alak tartotta fenn. Voltak, kik sorba járták az ország csaknem valamennyi megyegyülését, s saját terveik mellett izgatva, iparkodtak egy czélra fordítani a különböző vidékek figyelmét. Erdélyt úgyszólván csak Wesselényi személye fűzte Magyarországhoz. Ő volt a megtestesült Unió.

A külfölddel az egyetlen Széchenyi kapcsolt össze, s magát Budapestet is egyesek tették az ország fővárosává. A nagy nemzeti küzdelemben a megyék vezérkedtek, s valamennyi közt épen Pestmegye volt az, melynek gyüléseit — minthogy ezek az országos vásárokkal estek össze — legnagyobb közönség látogatta, s küzdelmeiben a legnagyobb férfiak vettek részt: Széchenyi, Wesselényi, Kossuth és Dessewffy Aurél.

A pozsonyi diéta pártjai is egyes nagy alakok körül csoportosultak. Régebben Széchenyi volt a vezér. Mindenható szellem, ki saját élte feláldozása árán mentette meg nemzetét. Előtte volt egy parlag ország, egy pusztuló nemzet melynek nincs joga, nincs vagyona, nincs jövője, s ez az ország egyszerre felvirúl, keleti hevének egész erejével a haladás lobogója alá szegődik, s a névtelen tömeg nemzetté kezd fejledezni, a lekötött erő felszabadul, s anyagi és szellemi előmenetelünkön kezd munkálkodni. Nyelvművelő társaság épül, gőzhajó és vasút szeldeli az országot, költők lantja zendül a multak romjain; magyar színészek játszanak eddig elfeledett nagyszerű magyar tragoediát, s Pestmegye akaratából Nemzeti Szinház épül, templomul a kóbor művészetnek, iskolának a jövőre, védcsarnokul üldözött nemzetiségünk oltalmára, melyben a nemzeti nyelv és nemzeti történet otthont találjanak. Reményeink májusfaága bimbózóban, a lassu halál sötét éjszakája után fényes hajnal ébred: Széchenyi kora.

*

Széchenyi nem oly készületlenül lépett az irói és politikai pályára, mint sokan gondolják. A napoleoni harczok lezajlása után külföldről haza és pedig a vidékre kerülvén, sokat olvas, többet foglalkozik önmagával s szórakozásul gyakran utazik. Lankadt kedélye már-már megnyugodott hazája elpusztulásán, most a külföld előrehaladottsága megigézi és föllelkesíti. Föl-merül előtte szenvedő hazájának képe, föllelkesül annak kopár pusztáin, tapasztalatai észrevétlenül terveket szülnek, s a virágzó külföld látása a magyarság számára kezd gyümölcsözni.

Kivált Anglia ragadja el. E zárkózott nép szótalan erélye, tisztes nagysága, észszerű kormányformája s józan, gyakorlati gondolkodása sokban talált Széchenyi jellemében. Szigorúbban kezdi vizsgálni nemzetét. Az 1821-ben kibocsátott ujonczozási rendelet ellen megindult visszahatás reményt kelt benne. Ugy látja, hogy nemzete nem halott, életereje és kedve van. Még több reménynyel tölti el a magyar nemzeti irodalom gyors felbuzdulása. Határozatlan tervei lassanként alakot öltenek s az 1825-iki országgyülésen megalapítja az Akadémiát. Első tettével az irodalmat mozdítja elő, a közélet azon ágát, melyen először tapasztalta az élet jelenségeit s mely kivált a nyelv fejlesztése által oly sokat tett a nemzetiség érdekében.

Tette a nemzeti nyelv és költészet gyors felbuzdulását vonta maga után. Az Akadémia ez időbeli működéséhez igen jól illik a kép, melyet czímere mutat. Egy szirten áll a nemzeti czímerre támaszkodó magyar géniusz, feje fölött a borúlt ég alján egy sas, az ős turul, szálldos, s a nő italt nyujt a madárnak arany serlegében. A czímer körirata is a kor hangulatát és reményét fejezi ki: «Borúra derű.»

Politikai megújulásunk valóban az irodalomra, ez a nemzeti érzésre támaszkodott, s ezekből merítette a magyarság tápláló italát. A költők a nemzet ősi hagyományaihoz fordulnak, felmutatják elődei nagyságát a sülyedő magyarnak, a honszerzés nagy művére emlékeztetnek, mikor a haza elvesztésétől félnek. Még csak az érzés és a tartalom magyar, a forma idegen; később ez is magyarosodni kezd.

Fogyatkozásai mellett is van az irodalomnak egy oly bája, minővel költészetünk azóta csak igen elvétve dicsekedhetik. Ez a hazaflas szellem uralma. A haza gondja töltötte be sziveiket, s ez a viszonyoknál fogva akkor több érdeket rejtett magában, mint azóta bármikor. Iróinkat a hon szerelme hatotta át, oly mértékben, mint azelőtt is alig valaha. Innen, hogy akkori irodalmunk érzés dolgában messze fölülmulja a mostanit. Iróink egy közös eszme szolgálatában állottak, annak terjesztésére törekedtek; pályájuk nem

puszta kenyérkereset volt, hanem nagy és komoly törekvés, hogy korukat megértsék, s másokkal megértetni segítsenek; nemcsak kézzel, hanem szívvel is irtak, minden művükből a meggyőződés melege sugárzik, s az egész irodalmi élet nemcsak hogy az eszméknek világosabb képét tükrözi, hanem az iró egyéniségét is tisztábban mutatja.

Kivált Széchenyit hatotta meg mélyen nemzete sorsa.

Szomoruan irja az 1825-iki országgyülésről, hogy minél tovább tart az, ő mindinkább arról győződik meg, «hogy minekünk magyaroknak nincs szabadságunk, csak kiváltságaink vannak».

Anglia példája biztatólag int felé, de megmeglepi a csüggedés, s szomorún jegyzi naplójába: «Azt hiszik, a pénz teszi az angolt azzá, a mi. Nos, vegyétek el a pénzt az angoltól, de hagyjátok meg értelmiségét; s viszont adjatok pénzt a magyarnak, de hagyjátok meg ostobaságában: minden a régiben fog maradni.» Erősen reméli, hogy a nemzet ki fog emelkedni sülyedéséből; honszerelme, aggodalma és hite egész jóssá teszik. «Sejtem, hogy minden sikerülni fog, amit kezdek, — kiáltja, — de nem mindjárt, s látszólag nem általam.»* Széchenyi nem sokat törődött azzal, kinek nevét fogja meg-aranyozni a siker varázsa, de a haza javát s terveinek előmenetelét lelkén viselte. Kényszerítette érzékeny lelkét, hogy elszenvedje mindazon támadásokat, melyekkel főúri barátai s politikai ellenfelei illették. Szótlanul tűrte a kormány gyanusításait, szenvedéseiről senki másnak, csupán naplójának panaszkodva. Mindaz, a mit Széchenyi kezdeményezett, magának és főúri barátainak érdekei ellen irányult. Gyakran szemére vetették, hogy mindenhez kapkod, s nem ért ahhoz, amibe fog. Hiszen kezdeményezései sokszor csakugyan ellentétben állóknak látszottak egymással vagy egyéniségével.

«A magyar államférfiak és irók közt senki sincs, — irja Gyulai Pál, — a kinek pályáján annyi valódi vagy látszólagos ellentét mutatkoznék, mint a gróf Széchenyi Istvánén. Ime egy főúr, a ki egész életén át előjogai ellen küzd; ime egy hideg, számító ész, a ki folyvást a szív felindulásai között él; ime egy mélyen vallásos ember, a kit fájdalmában semmi sem vigasztal, s kétségbeesése halálba űz; ime egy könnyüvérü huszártiszt, a ki hazáján kivül tölti ifjuságát, távol minden politikai küzdelemtől, s egyszerre a nemzeti ujjászületés mozgalmát inditja meg; ime egy államférfiu, a ki egy párthoz sem tartozik, de mindenik párt az ő hatása alatt áll, a kit felváltva, majdnem egyszerre szeretnek és gyülölnek, dicsőítenek és rágalmaznak, s a ki, bár nyomán zsendül fel az egész újabb magyar politikai és társadalmi élet, pályája végén magánosan és elhagyatva áll, a balsejtelem és önvád kínjai között; és végre ime egy iró, a ki anyanyelvét tördelve beszéli, minden európai nyelven jobban ir, mint magyarul, mégis a nemzeti müveltség bajnokaként lép föl, a bolyongó irókat központba egyesíti, akadémiát alkotva számukra, közéjök áll, könyveivel elragadja a közönséget, s egyszerre Magyarország legolvasottabb irójává emelkedik.»

E különös egyéniséget igen nehéz volt megszokni, legkivált nálunk, hol a typusok nemzedékről-nemzedékre mintegy átöröklődtek. Modorában is sok volt, ami nem igen nyerte meg ismerőseinek tetszését. Sokszor közönyösnek látszott, igen gyakran gúnyosnak, s nálunk még ma sem igen szokás arra törekedni, hogy ismerőseink természetét és jellemét magyarázgassuk magunknak, ekkor még kevésbbé volt divatban. Arany volt az első, ki Széchenyi lelkét ez oldalról megvilágítani igyekezett:

«Nem tudtuk, e szív néha mit palástol,
Hordván közöny havát és gúny jegét,
Hogy óvni gyönge csíráit fagyástól
Őrizze életosztó melegét.»

Sok volt benne, a mi szeszélynek, olykor talán affektáltnak vagy külföldieskedésnek tetszett, s legmélyebben épen ez sértette maradi magyarságunkat. Lángeszének egész erejére volt szüksége, hogy nemzetét a maga részére nyerje, s keze nyomán a magyarság gyorsabb fejlődésnek induljon.

*

A magyarság egy határszéli német városkában, Pozsonyban kezdett fejledezni.

Barátságos esti összejöveteleken pendül meg az Uj-Magyarország eszméje. Alacsony ósdi ház kis szobájában ülnek össze, homályos kis mécs gyönge világa mellett. Ezekből a kis szobákból árad szét a fény az egész nemzetre. Nézzünk végig egy ily gyülekezeten.

* Érdekes megjegyezni, hogy Széchenyi sorsát Arany is előre látta. Az *Elveszett Alkotmány* V. énekében Bende apja, — kit a Hitel olvasása közben megütött a guta, — igy átkozza el Széchenyit:

«. . . . átok azokra, kik e könyv
Tételeit hiszik és követik; szerzője pedig még
Érje meg Actaeon sorsát: tépjék le kopói,
Mellyeket ő táplált kezdetben manna-beszéddel.»

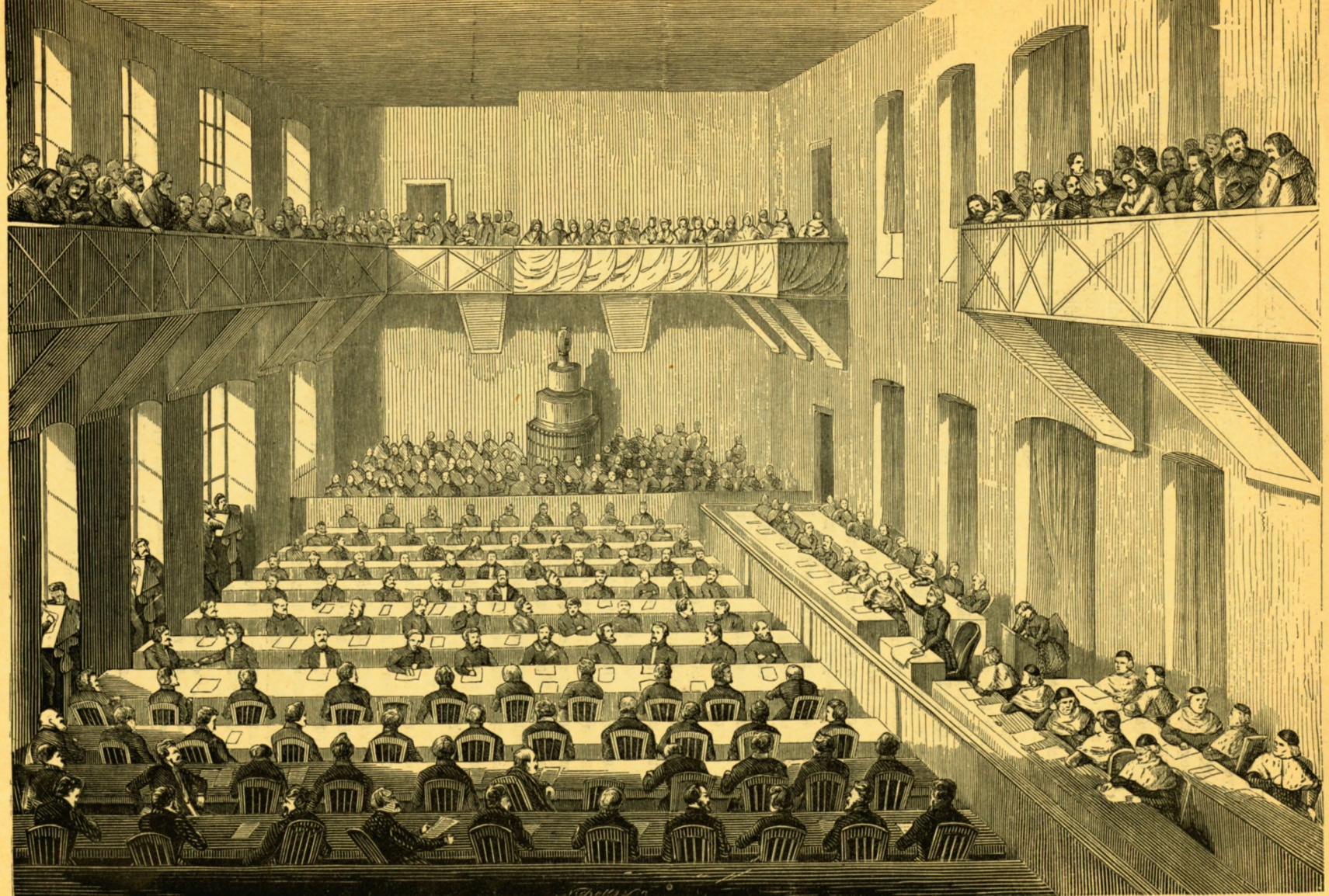

Ott egy félszemű, javakorabeli férfi beszélget egy óriás termetű, iszonyú erejű, mennydörgő hangú követtel. Amaz Szatmár követe Kölcsey Ferencz, emez Wesselényi Miklós. Ott ül karszékében egy negyvenes férfi, kis magyar bajusza van, szakáltalan sima arcza akár egy földmivelőé ; ki hinné hogy ez Deák Ferencz, a haza bölcse? Amoda van egy furcsa ember, magyar öltözetet visel, de hozzá angolos szakált, franczia élczeket mond és németül sóhajtoz, a mellett igen siet, fél kezében már fogja czilinder kalapját, a másikban esernyőjét tartja, s nagy fenszóval, hevesen s oly arczczal, mely egyszerre gúnyos és fájdalmas, s mégis alig mutat megindultságot, hirdeti :

— Ha a kérőt, ki csak a hon boldogságáért esedez, a kapunál kizárják, jelenjen meg az ablaknál, ha azon kidobják, toppanjon be a kálhánál.

Ez Széchenyi István. Ott az a hallgatag, magas homloku férfi, aki csöndesen ingatja szavaira fejét, s jóságos mosolylyal tekint körül, Bezerédi István.

Az a szép, délczeg ifju, ki le sem tette kardját oldaláról, azzal a szép nagy körszakállal, ki a legérczesebb hangon beszél, s csak a legnagyobb csöndben szólal meg, hogy mindenki rá figyeljen, az az ember — Kossuth Lajos.

Mind együtt, mint az apostolok Pünkösd napja előtt, mikor «nagy hirtelenséggel lón az égből, mint egy sebesen zúgó szélnek zendülése . . . .» és jött az Úr szent tüze, és azoknak megadatott minden nyelveken szólani.

Jött a szabadság, mely szivek dobogásában, kardok csattogásában beszél.

S künt zúgott a szél, a forradalom vihara.

És idehaza van egy széthullott nemzet, mely saját földjén ellenségeket táplál ; melynek egyes részei külön törvények, külön szokások uralma alatt élnek ; melynek védőit ellenséges kormánya börtönbe vetteti, melynek területén idegen hadsereg él, míg fiai idegen ország határainak épsége fölött őrködnek ; egy nemzet, melynek fővárosában lakatlanul áll a királyi palota, s e palotában épen ravatalon fekszik József nádor, «ki mig testben a sír felé hanyatlott lélekben, érzelemben az ifjodó nemzettel lépést tartva, együtt ifjodott».* Ő volt az, ki a haladó nemzet kivánságait fölkarolva, azoknak a tróntól szentesítést és életerőt szerezhetett volna ; ő volt, kitől a nemzet legtöbbet remélt. «De a végzet haláltakarót vetett az oltár fölé, melyen a nemzet a hála tüzét meggyujtandó volt!»

Ily állapotban volt az ország éppen akkor, midőn mint valamely delejes áramlat töltötte meg Európa levegőjét a szabadság vágya.

A világ valamennyi nemzete álmodott. Fényes álmuk volt ; emberi jogokról, népfelségről, testvériségről.

Ki sugta meg Kossuthnak, hogy 1848 márczius 3-án a szétdarabolt haza egygyé olvasztását sürgesse, hogy testvériséget, nemzeti jogokat követeljen, hogy felelős magyar minisztériumot inditványozzon, mely teljhatalommal vezesse Magyarország ügyeit?

Mi sugta meg ?

Az idők szelleme sugta meg.

A magyar közélet akkori szereplői közül Kossuth lelke volt legfogékonyabb a hirtelen változások megértése iránt.

Mindent hirtelen felfog, képzelete tüstént kiszinezi a hallottakat, s szónoklatának ékeskedő pompája rögtönző művészetének segítségével mindent nagy hatással tud előadni. Pályája gazdagabb volt sikerekben, mint eszmékben. Csengery Antal kimutatja, hogy ismereteit legnagyobbrészt kortársainak munkáiból és tanulmányaiból meríti. Az államgazdaság terén Smith, Liszt, Trefort, Szabó Pál, az örökváltság ügyében Bezerédi, az ősiség dolgában Szentkirályi után igazodik.

De egy nemzetnek nemcsak reformátorra van szüksége, hanem oly szónokra is, ki a tanulmány gyümölcseit népies formában tudja előadni.

Amaz elmélkedik, mindig új és új hiányokat vesz észre terveiben, s azokat pótolni igyekszik ; a tettet mindig halogatja, fél, hogy nem fog minden számítása szerint kiütni, s igy az egész nagyszerű terv, legalább részleteiben, elferdül ; több értelmet és nyugodtságot remél a haladó időtől, mindig jobb alkalomra vár, s hogy semmit ne veszélyeztessen, olykor hajlandó mindenről lemondani.

A kit a sors a nép vezéréül rendelt, az sem a viszonyok, sem a tervek szövedékét nem ismeri oly aprólékosan, nem részrehajló e tervek egyéni vonatkozásai iránt, mint az, a kinek agyában ezek fogantak ; ő nagyjában és egészében szemléli az eszmét, s fénye elragadja.

Ily férfiú volt Kossuth Lajos, «minden idők és népek egyik legnagyobb szónoka».

* Kossuth beszéde József nádor felett, Pestmegye gyülésén, 1847 jan. 25.

HARCZ A «HOHER MARKT»-ON. Egykoru kép.

A hangulat talán kelleténél jobban uralkodott rajta, s idő folytával olykor ellentétes nézeteket is hirdetett, de senki sem tudta gondolatait a nép előtt meggyőzőbben előadni, mint ő.

De ez emberi tulajdonokhoz nála nem mindennapi érdemek csatlakoztak. Ő szerkesztette a pozsonyi diéta tanácskozásairól legelsőben az *Országgyülési Tudósítások*at,

A JELVÉNYEK ELSŐ KIOSZTÁSA. Egykoru kép.

Nagyon jól ismerte a nép természetét, s egyaránt tudott hatni eszére és szivére. Nemcsak értelmét, hanem szemét is foglalkoztatta. Betegségét, halványságát, gyönyörű hangjának változatait, később közhonvédi öltözetét is föl szokta használni a hatás növelésére.

s minthogy ezek a censura miatt nyomtatásban meg nem jelenhettek, az országgyülési ifjuság másolatában küldte szét a megyéknek.

Csengery emlékeztet arra, hogy a forradalom a bölcsésznek eszme, a népnek boszú. Kossuthban mindenesetre volt emebből, de volt eszme is.

«Ő nála a 48-iki tavaszon az európai mozgalom ihlete, majd a sérült nemzeti önérzet szenvedélye volt egyedül az irányadó.» — S az események csodásan jártak kezére.

Február 24-én a párisi trónterem kárpitjait szaggatja le a feldühödt nép, 27-én hirdetik ki az új alkotmányt, a köztársaságot. Ekkor indul világgá a szabadság megtépett hőseinek ajaká-

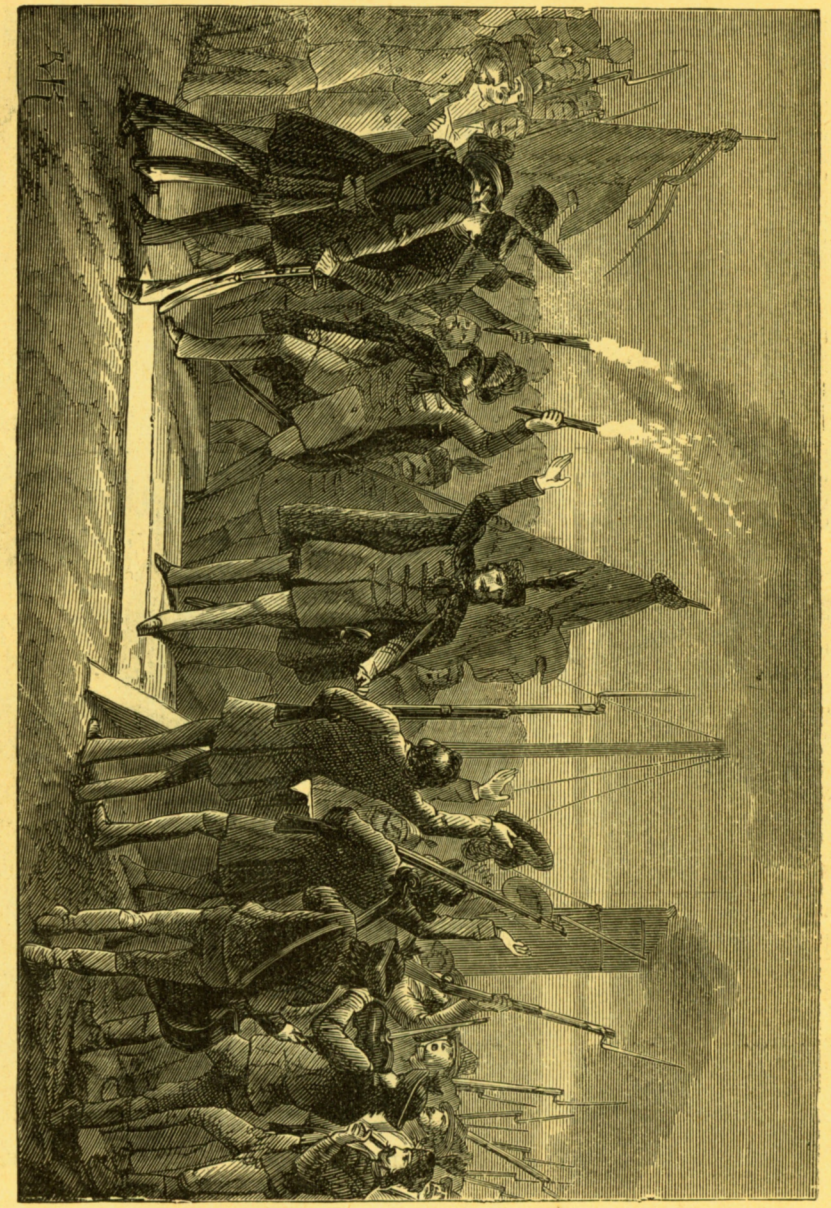

A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉS BÉCSBE ÉRKEZÉSE.

Egykoru kép.

Híre jött a párisi forradalomnak.

Mint ha követ dobnak a folyóba, megzavarodik a nyugodt víz, fölszáll iszapja, s egyre nagyobb gyűrűket vetve lüktet tovább-tovább, úgy közeledett nyugatról a forradalom zsivaja.

ról a Marseillaise világmegrázó dallama:

«Itt a szabadság reggele!»

Két hét alatt berepűli a világot.

Márczius 12-ikén kitör a bécsi forradalom. Az ódon falak, a szűk utczák a «Szabadság,

Egyenlőség, Testvériség» visszhangját dobálják a császári lak falaira.

Mintha a vénülő székváros megfeledkezett volna tisztes komolyságáról, nagy hagyományairól s egy nap alatt meg akarna fiatalodni.

maguk az alkotmánykérő követek jönnek, a pozsonyi országgyülés tagjai, a «Magyar Argonauták», kik a nép örömujjongása közt indultak Pozsonyból, hétszínű szivárvány diadalíve alatt, s érkeznek még lelkesebb barátok közé.

KOSSUTH BÉCSBEN (A KUTNÁL). Egykoru kép.

Szép hölgyek kezei osztják a kokárdás jelvényeket, ifjú hősök szónokolnak az utczán, néptenger özönli el a tereket, fegyverek ropogása tölti be a levegőt. 14-én este fáklyafénynél egy délczeg csapat vonul be, kardesörtető, daliás alakok, a világ leglelkesebb hadserege, mely pedig nem gyilkolni jött, hanem csókolózni. Ez a magyar országgyülési ifjuság. Másnap Zászlók lobogása, boglárok tündöklése, kardok villogása színezi a levegőt. A nép el van ragadtatva Kossuthtól, csókolja ruhái szegélyét, s nem bir betelni a bűbájos csengő hanggal, mely a világszabadság diadalát hirdeti.

Kossuth beszél a tenger néphez, s a lelkesülés lánghevében karjára kap egy gyermeket:

«Ime, a szabad Ausztria jövendő polgára!

— kiáltja. — Mi kiküzdjük, ők majd élvezik és fentartják a szabadságot. Nézzétek e gyermeket, mire felnő férfiuvá, akkorra a szabadság régen az egész emberiség közkincse lesz.»

Háta mögött a Mehlmarkt vén Neptunja egykedvűen nézi a hulló vízgyöngyöket. Mintha tudná, hogy mindez lázbetegek álomkáprázata, és minden megint úgy fog lenni, mint volt régen.

De ki gondolt volna akkor ilyesmire?

Kossuth meghódította Bécset. Nem csak a népet, hanem a császárt is. A minisztérium megadatott.

Régen volt ez!

«Régi dal, régi dal, régi dicsőségről», népboldogító hősökről, népüdvözítő érzésekről, nemzetteremtő szavakról.

Nemzeti dal.

Talpra, magyar, hí a' haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válaszszatok! —
A' magyarok istenére
Eskuszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Rabok voltunk mostanáig,
Kárhozottak ősapáink,
Kik szabadon éltek haltak,
Szolgaföldben nem nyughatnak.
A' magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Sehonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Fényesebb a' láncznál a' kard,
Jobban ékesíti a' kart,
És mi még is lánczot hordtunk!
Ide veled, régi kardunk!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

A' magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy híréhez,
Mit rá kentek a' századok,
Lemossuk a' gyalázatot.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk. hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Hol sírjaink domborúlnak,
Unokáink leborúlnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.
A magyarok istenére
Esküszünk.
Esküszünk. hogy rabok tovább
Nem leszünk.

Petőfi Sándor.

II.

Mi volt Pest 1848-ban?

Egy város, melyet tiz év előtt döntött romba a megdühödt Duna, s mely fölött megint a végzet gyászangyala lebeg; város, mely a mostaninak tizedrésze sincs s lakóinak csak tizedrésze magyar; melynek házaira örökké ki vannak szegezve Budavár ágyúi, melynek falain messze kivül esik a Rókus és az Újépület; ez volt Budapest ezelőtt 50 esztendővel.

Mindenütt alacsony, földszintes házak, csak itt-amott emelkedik ki egy-egy emeletes palota, a Károlyiak, Telekiek őskastélya. Gyér petroleum-lámpák vetik világukat az utcza sarára, melyen nagynéha úsztat át egy cséza. A kétheti útban kifáradt lovai alig birják a «Fehér hajó» kapujáig czipelni. A felránduló családok minden mulatsága néhány szinházi est s egy-két bál a budai főúri termekben, melyen a grófkisasszonyok kibeszélhetik magukat egy-egy fiatal jurátussal, a ki jól tartja őket a királyi táblán készült, vagy a pozsonyi diétáról hazakerült anekdotákkal.

Nappal a sürgő-forgó jurátusok hoznak némi életet az utczákba, de a mint sötétedni kezd, kihalt az egész város, mintha érezné, hogy a halál vár reá, mintha holtak városa volna.

Mi történik hát ma, hogy úgy rajzanak az utczák? Mindenütt boldog, lelkesült tömeg. Óriási strucztoll kalapjaik mellett, nemzetiszinű kokárda keblükön. A kinek van valakije, az gyöngygyel országczímert himzett a tarka szalagra. S mindenkinek a kezében egy kis fehér lap, a szabadsajtó első hirnöke, a «Talpra magyar!» censornemlátta nyomtatványa.

Képzeljetek egy kort, melyben a tanár csak hatóságilag engedélyezett könyveket olvashat, melyben a költő gondolatai hivatalszobákon vándorolnak át, míg nyomdába juthatnak, egy kort, melyben az Országgyülési Tudósítások nem említhetik meg a szónokok neveit. (A «Pesti Hirlap» 1843 aug. 24-iki számában Széchenyi csak «egy gróf», Eötvös «honunk egy köztiszteletben álló férfia».)

Ez a szomorú korszak dőlt romba 1848 márczius 15-én.

A felszabadult sajtó csodáit mutatta fel a magyar szellem alkotó erejének.

Valóban jól mondta a költő:

«Itt az idő, most vagy soha!»

Nyelvünk kiemelkedett sülyedéséből, költészetünk eddig példátlan virágzásnak indult. A művészet minden adományával megáldott nagy szellemek a népköltészet forrásából meritettek, s a népies nemzeti irányt szerencsésen összeolvasztották a legmagasabb művészet követelményeivel. Egyszerre kitünt nyelvünk eddig nem ismert gazdagsága s a magyar élet jellemző elemeinek és változásainak művészi természete.

Főuraink, kik a nemzeti nyelvet elég urinak, költőink, kik a nemzeti élet jelenségeit elég költőinek nem találták, meglepetve szemlélték Petőfi és Arany eredeti magyar múzsáját, kik az alföld egyszinűnek hitt pusztaságában annyi szint és hangulatot, a paraszti élet csöndjében annyi költőit találtak.

A magyar nemzetet a megújult költészet szépségeinek csodálata, eszméinek átérzése füzte össze először nemzetté. Petőfi költeményei voltak azok, a miket mindenki megértett, melyekben mindenki saját érzelmeire, saját gondolataira ismert, s a közlelkesedés, melyet dalai

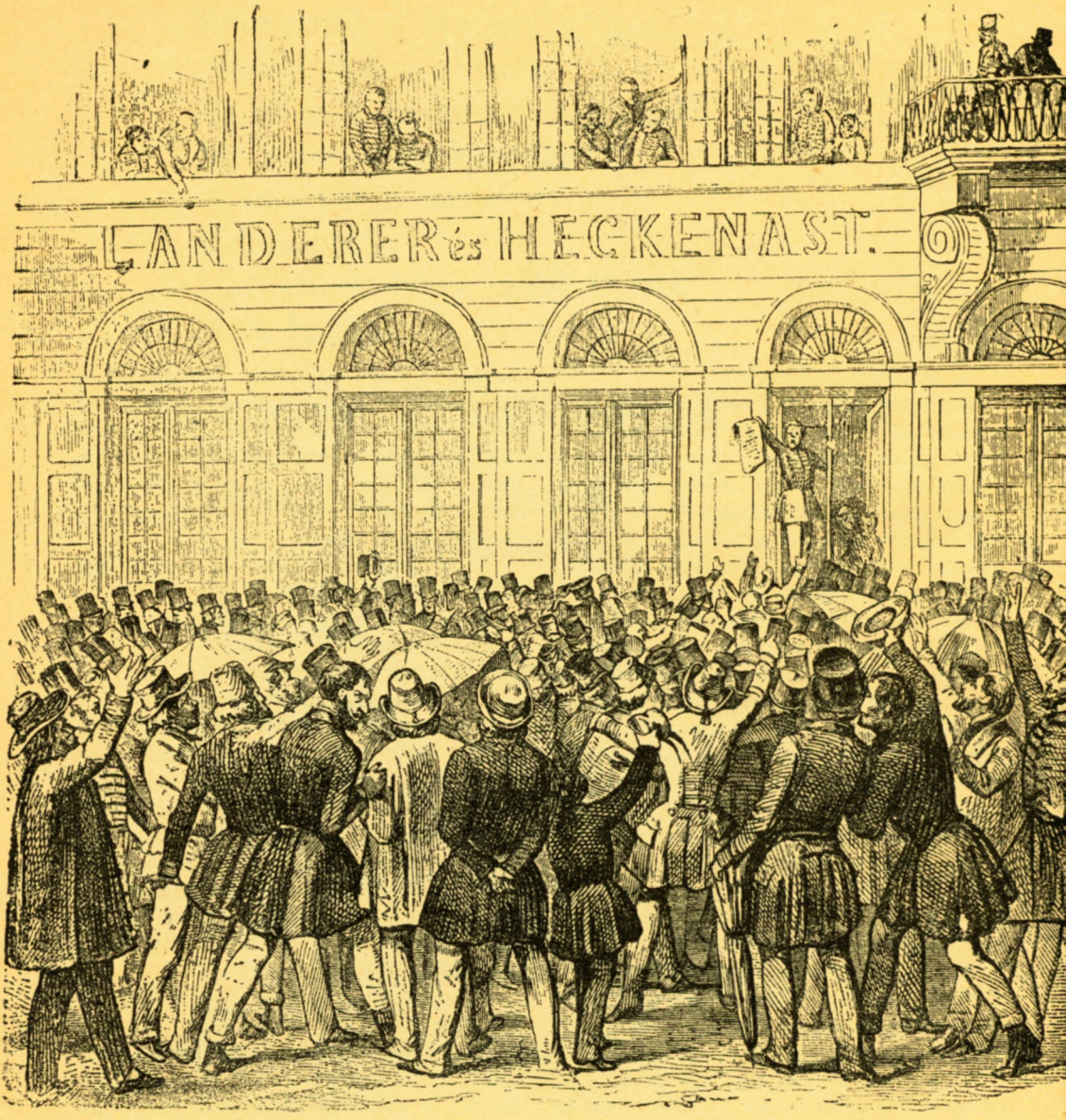

IRINYI MEGMUTATJA A SZABAD SAJTÓ ELSŐ NYOMTATVÁNYÁT. Egykoru ké

támasztottak, mindenkivel megértette, hogy az ő vágya valamennyiünk vágya, az ő érzése a nemzet hangulata, az ő költészete a jövő zenéje.

Nem volt kor, melyben a költők jobban megértették volna nemzetüket, mint éppen ez évtizedben. Ők is a néphez fordultak, a nép költészetét, a nép irányát, gondolkodását, életét és természetét tükrözték műveikben. Vörösmarty a classikai hagyományoktól mindjobban közeledett a néphez; míg Petőfi «*János vitéz*»-ében már a népmese szerkezete és naiv bája hódított. Ez adta meg az irányt Arany rejtő, gyöngéd költészetének. Csakhamar elénk áll *Toldi*, a kisebbik fiú, kit gonosz testvére el akar nyomni, s ki testi-lelki derekasságában végre kivívja magát.

PETŐFI «JÁNOS VITÉZ»-ÉBŐL.

A mű egyszerű, népmesei cselekményében a mindenütt politikát kereső és látó közhangulat a nemzet sorsának politikai példázatát érezte, ha nem tudott is számot adni magának arról, hogy mi hatja meg e régi történet egyszerű igazságában. Jól esett a magát felkűzdő magyar paraszt fiú haladását szemlélnie, a kit végre királya megszeret s udvarába fogad. A dicsőséges mult összeolvadt a kecsegtető jövő képeivel, s Toldi mintegy nemzeti életünk és küzdelmünk példázója tünt fel. *

A lyra is egyszerre nagyobb fejlődésnek indult. Vörösmarty lantján megterem a *Szózat* (1836) és *Jóslat*.

A *Szózat* első e kor lyrai költeményei közt, melyből nem kétségbeesés riadoz. «A szózat, — irja Vörösmarty életirója, — mindenre hivatkozik, a mi újjászületési küzdelmében csak lelkesítheti a magyart, s a remény és emlék, a hit és balsejtelem húrjain játszva, mindenbe az önbizalom és nagyság érzetét vegyíti.» A *Jóslat*-ban több a remény. Hagyjunk föl a gyűlölséggel és pártoljunk a tetthez.

«Legyen minden magyar utód
Különb ember, mint apja volt.
Ily áldozat
Mindig szabad.»

Mindnyájan készüljünk föl a munkára, s ne pihenjünk, míg minden szépet és jót meg nem adtunk a hazának.

«Kié e hon, ha nem miénk?
Ha érte mindent megtevénk,
Ha tiszta kézzel áldozánk,
S letttünk, mi eddig nem valánk,
Nincs hatalom,
Mely visszanyom.
És még neked virulnod kell, o hon,
Mert Isten, ember virraszt pártodon.»

Arany nem bizakodik a jövőben. Ő azok közé tartozott, kik inkább féltek a nagy katastrophától, mint remélték a diadalt. Buzdító dalaiba mély lehangoltság és melancholia játszik, borzad a gondolattól, ha harczaink vége leveretés volna. A magyarság végpusztulásának tartaná azt, mert úgy hiszi:

«Ha minket elfú az idők zivatarja,
Nem lesz az istennek soha több magyarja.»

Petőfi szerelmes a szabadságba és a harczba. E lelkesedéssel elárasztja családi életét is. Verssel nyit be varrogató feleségéhez.

«Drága árú a szabadság,
Nem ingyen, de pénzen adják,
Drága pénzen, piros véren,
Varrd meg ezt a zászlót, feleségem!»

Mikor a halálsejtelem meglepi, csatatéri halálra vágyik. (Ha az Isten ekkép szólna hozzám . . . Egy gondolat bánt engemet . . . stb.)

Mellette a sajóvidéki tiszteletes, Tompa Mihály is a népköltészet forrásának tövében nyíló virágokból kötötte regéinek bokrétáját. A mesemondás e módja, mely megszólaltatta

* Ezt Gyulai Pál és Beöthy Zsolt fejtegették először.

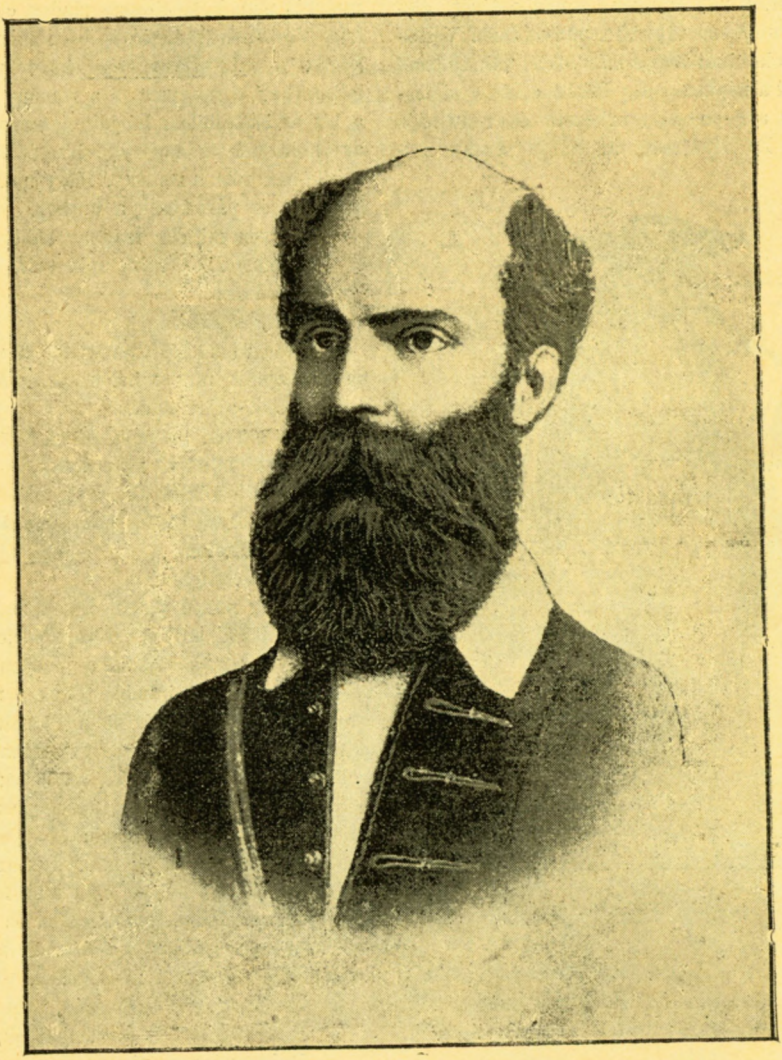

GRÓF BATTHYÁNY LAJOS. Egykoru kép.

a virágokat, mely az emberi indulatok és szenvedélyek rajzát átvitte ezekbe, lassankint lelkébe gyökerezett s megszokta a virágok sorsában látni a nemzetét. A pusztuló erdő, a téli zöld puszpáng stb. a hasonlóság és ellentét erejével nemzete sorsát idézték elébe. Így születtek allegoriái. Jókai Mór a prózába vitte be a népies nyelvet, s képzeletének újszerű csillogása jól talált e keleti nemzet elbizakodó hangulatához.

Erdélyben is egész költői nemzedék fejlődött. Jósika, Kemény, Gyulai, Kriza, Szász Károly az erdélyi nyelv kincsét, az erdélyi nép mondáit, hagyományait, életét vezették be irodalmunkba, mely egyszerre a két ország közösen ismert, közösen kedvelt irodalma lett.

A népköltészetbe is eljutott a forradalmi hang. Csatadalok és Kossuth-nóták egész légiója támad. A költői lélek szabad szárnyalása olykor szinte a tökély magaslatáig emelkedik. Népdalaink között nem egy van, mely műköltők alkotásaival is kiállja a versenyt.

A fölszabadított sajtó szárnyaira vette az eszmét s elárasztotta az országot a szabadság gondolatával. A Nemzeti Dal nemzetet teremtett, nyomában seregek támadtak; elhívta a csendes tanya lakóját kedveseinek ölelő karjai közül, el a fiút a szülői ház küszöbéről; és az apák velük mentek és az anyák nem siratták meg őket.

*

Mindez vér nélkül történt, csak érzelmek csatája, csak szavak harcza volt. De fölszabadult a magyar szó és vele a magyar eszme. A nemzet csakhamar el is veszett a nagy ábrándok jelszavaiban, s a tett kezdett veszteni erejéből. A kimondott szó, az írott beszéd kész győzelemnek látszott; azt hitték, ezekkel meg lehet védeni a hazát s feledték, hogy a szónak csak úgy van értelme, ha tényeket jelent.

Akkor senki sem gondolt erre s a frázisok virultak, épen mint ma, mikor valóban némelyek méltán a mértéktelen szabadságot a tisztesség és jó ízlés korlátai közé kívánják utalni.

A szó hatalmát emelte az is, hogy Magyarország legnagyobb szónoka, Kossuth maga sem idegenkedett a túlzó szólások, a hangzatos szavak használatától. Szónoklatának varázsereje csakhamar elragadta a rendeket.

Kossuth heve csupa tűznek látszott, Széchenyi nyugalma közönynek s nem egyszer tehetetlenségnek, sőt sértő fagynak is. Az események toluló áradása, a nekihevült képzelet, az eszmék zürzavarában megtévedt ítélet úgy tüntette fel Kossuth hevét, lázas sietését, mintha csak gyorsabban akarna haladni, de ugyanazon úton, melyen Széchenyi megindúlt. Pedig nagy különbségek voltak közöttük. Széchenyi a nemzet vagyonosodását óhajtá, s hitte, hogy azt nyomon követi a függetlenség. Kossuth azt tartotta, hogy a szabaddá lett nemzet természetszerűen gazdagodik. Széchenyi épen ezért kevesebb súlyt fektetett a formára; hajlandó lett volna megbékülni a kormánynyal is, csak őt dolgozni hagyná; Kossuth azzal elvileg ellentétben állott, s legelső vágya épen a független felelős kormány volt. De Kossuthnak a nép szemében sok előnye volt Széchenyi fölött. Nem volt főúr, mint amaz, hanem a nép fia; nem nyugodt és hideg, sőt szenvedélyes és forró; nem bírálta fajját oly igazságosan és kedvezőtlenül, sőt hizelgett is neki; a mellett költőiebben és magyarabban beszélt, eszméit és kifejezéseit mindenki megértette; többet tartott külsőségekre, s érdekessé tudta és szokta tenni magát; több és hangzatosabb tervei voltak, mint Széchenyinek, a ki néhány elmondott terve mellett végig kitartott, s azokat ha meg-megtoldotta is, belőlük semmit sem engedett. Kossuth több tervről beszélt, változtatta és cserélgette azokat; érdekes és új volt, sohasem egyhangú, mert sohasem ismételt. Igaz, hogy ő maga sem volt állandó, az újak jöttére régibb tervei feledésbe merültek, de akkor csak igen kevesen figyeltek ilyesmire.

Széchenyi féltette népszerűségét Kossuthtól, kit a nemzetre veszélyesnek tartott. Ő igen jól tudta, hogy a történetben ép oly kevéssé van ugrás, mint a természetben, s a gyors haladást oly koczkáztatásnak tekinté, melyet ha nem is a nemzet, de mindenesetre ezrek élete s talán hosszú visszasülyedés árán kell megvásárolni. Mindenesetre ismerte nemzetét, elfogulatlanúl látta hibáit és fogyatkozásait, miket Kossuth kevésbbé ismert, már csak azért is, mert nem volt alkalma a külfölddel összehasonlítani, s mert pusztuló nemzetét inkább már csak akkor ismerte, midőn Széchenyi keze felriasztá halálos álmából. De minthogy jogi tanulmányokkal foglalkozott, amannál jobban ismerte közjogi elmaradottságunkat, s figyelmét első sorban ép arra fordítá, hogy jogi állásunkat fejleszsze.

A felbuzdult nemzet mindenesetre jobban vonzódott a merészebb Kossuthhoz, ki erélyesebben s többet követelt s nem is hivatkozott annyit idegen példákra, mint a «külföldieskedő

Széchenyi». Az újonnan alakult magyar minisztériumnak mind a ketten tagjai voltak. Volt ott több széthúzó elem is. A kormány ugyancsak éles észszel gondoskodott arról, hogy a visszavonás magvát elvesse közöttük.

A lovagias Batthyány halálra szánt áldozat volt, mielőtt először ült volna miniszteri székébe. Vagy az udvarral, vagy nemzetével kellett összeütköznie a hajthatlan két fél békítése közben. Hiába buktatta meg a bécsi forradalom a nagyhatalmú és lángeszű kanczellárt, Metternich Kelement, a bécsi nép megbékülése az udvarral vitt a központba. Családi beszélgetések, bizalmas baráti titkok, meghitt körben közlött gondolatok mind titkos besúgók füleibe ütődtek, s mielőtt sikerült volna a terv, már rég összekúszálta Bécs láthatatlan keze. A mellett itthon készítette ellenünk a titkos felkelést. Napbarnította szerezsánok, a mi földünk lakói, a mi oltalmazottjaink, kikkel megosztánk történelmünk dicsőséges lapjait és törvényeink élvezetét, alattomban fegyverkeztek ellenünk. Az oláhok, a felvidéki szlávok mind külön, szabad hazáról, nemzeti dicsőségről, jólétről álmodoztak,

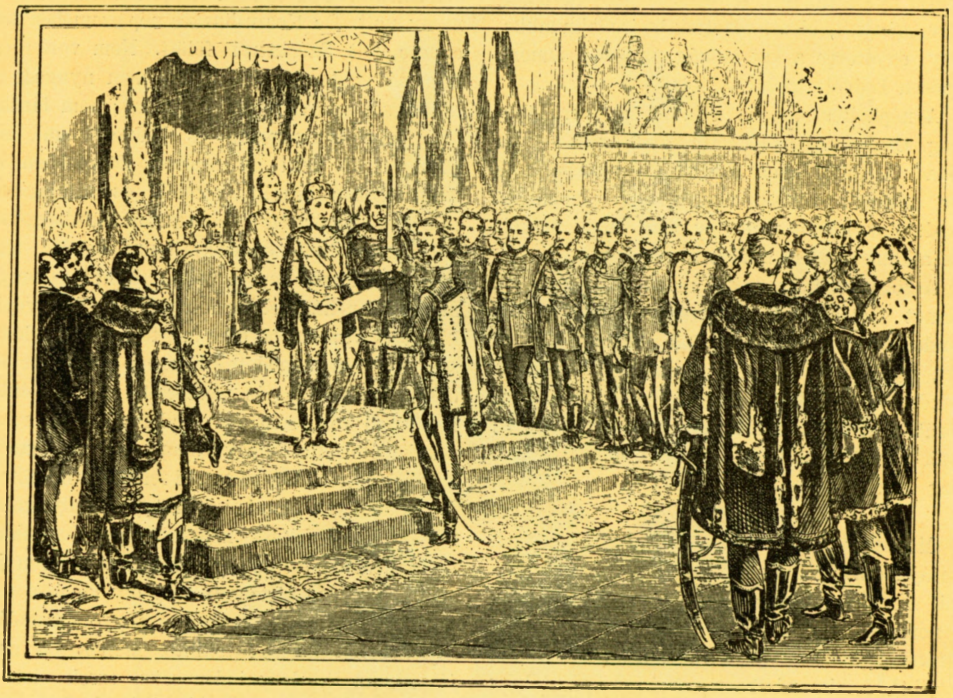

A SZENTESITETT TÖRVÉNYEK ÁTADÁSA. Egykoru kép.

nem jelentette egyszersmind a magyarokét is. Magával Bécscsel sem volt állandó a béke, a magyarokkal még kevésbbé. — Ha meg kellett is adniok a felelős minisztériumot, iparkodtak azt oly helyzetbe hozni, hogy az ország fölvirágoztatására ne is gondolhasson.

A kamarilla politikája nem szállt ki a nyílt harczmezőre. Titkos búvóhelyeken sundorgott, s Magyarország körül egy óriási háló finom szálait szövögette, melyek fonalai a vénhedt székvárosban futottak össze. A gyöngéd háló minden mozdulatot megérzett, minden erélyesebb hangra megrezzent, s vonaglása mindenről hírt s azt hitték, mind ez csak Magyarország romjain lehetséges.

Mint egy érczgyűrű, úgy ölelt át bennünket védenczeink fegyveres ereje.

*

Magyarország az Erdélylyel való egyesülésben keresett menedéket. Május 30-ika volt a nagy nap, mikor a kolozsvári országgyülésen az Unió kimondatott. Erdély egyesült Magyarországgal. A «két ország ölelkezése» mindenkit jobb jövő reményével biztatott. Petőfi lelkesülten kiáltja :

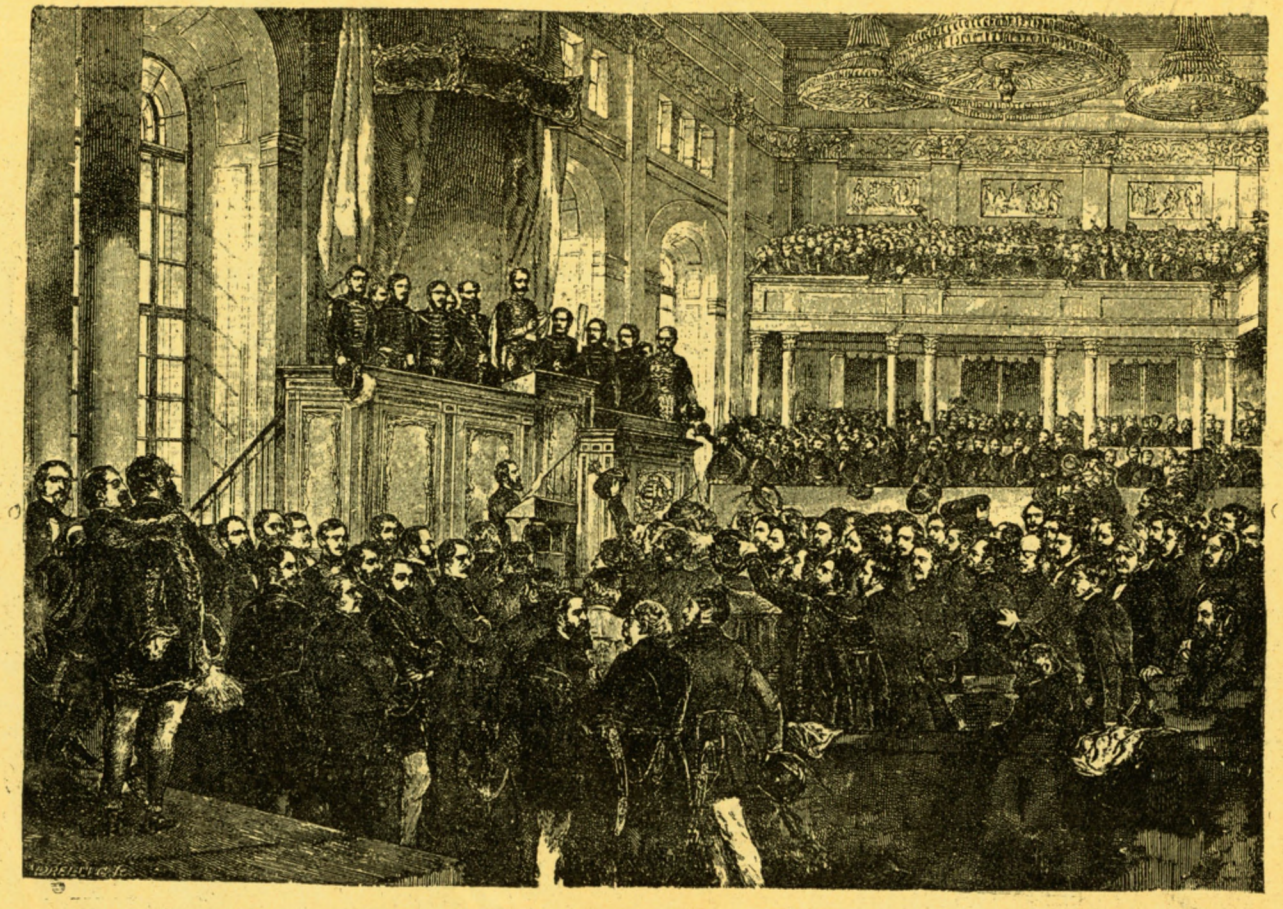

A PESTI NEMZETGYÜLÉS MEGNYITÁSA. Egykoru kép.

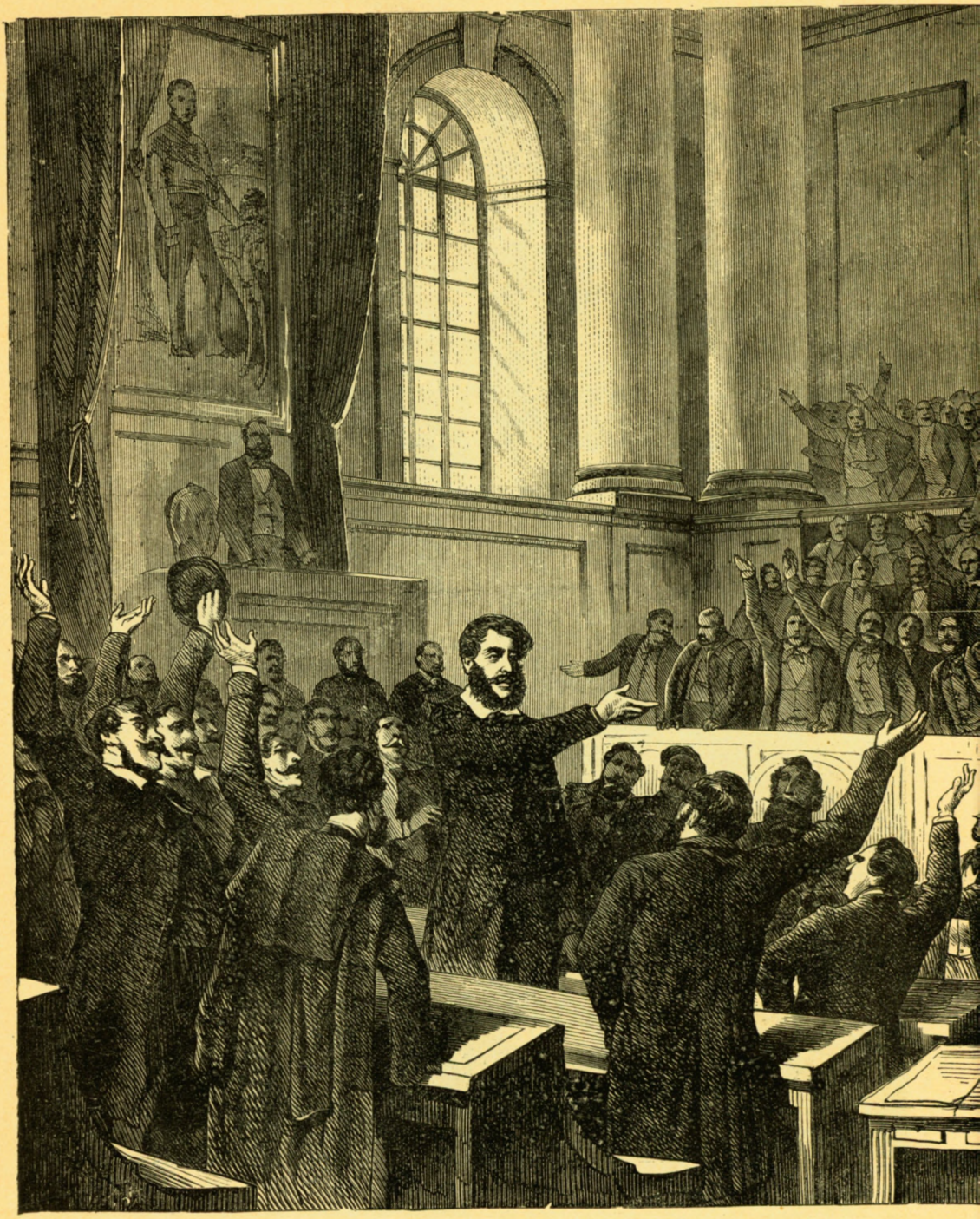

«MEGADJUK!»

Egykoru

És az idő eljött, bár nem hamar,
De nem is későn még, midőn
A szent imádság meghallgatva lőn,
Midőn egygyé lett mind a két magyar!

Ki eddig a porban hevertél,
Légy üdvözölve kebelünkön, Erdély!
Oh nemzetemnek drága szép testvére,
Simulj, simulj testvéred kebelére,
A melyben a szív most oly édesen ver...
Légy üdvözölve százszor, százezerszer.

Jöhetsz, most már jöhetsz, vihar,
Nem rettegjük már haragod,
Két ország egygyé olvadott,
Kétélű kard lett a magyar...

De a lekesülés és rokonszenv nem védhette meg a két országot, nem a nemzetgyűlésen mondott ragyogó beszédek sem. A Budára költözött országgyülést julius 5-ikén nyitotta meg István nádor, s a Vigadó termei csakhamar nagyszerű jelenet tanúi voltak. Tizenegyedikén itt mondotta Kossuth nagyhírű beszédjét, melyben 200,000 katonát s 42 millió forintot kért; s midőn a különben is beteg férfiú beszéde közbenkimerülve elhallgatott, felállt az ellenzék vezére, Nyáry Pál, s jobbját esküre emelve kiáltá:

«Megadjuk!»

A képviselők felállanak s valamennyien lelkesülten utána dörgik Nyáry szavait. Kossuth keresztbe tett karokkal hajol meg előttük. «Én leborulok a nemzet nagysága előtt, s csak azt mondom, annyi erélyt a kivitelben, mint a mennyi hazafiságot tapasztaltam a megajánlásban, s Magyarországot a poklok kapui sem dönthetik meg.»

S valóban ép erélyre volt szükség e nagyszerű pillanatban, melyben a nemzet jövendő sorsáról határozott. Valamennyi nemzetiség ellenünk volt már, a ki csak hazánk földjét lakta. Mint valami rajongás, mint valami névtelen ragály szállotta meg őket a nagy nemzetté létel vágya. Élükön állt a hitszegő bán, a kamarilla kegyencze, a vakmerő Jellasich, a ki meggyalázta törvényeinket, üldözte nemzetünket, csorbítgatta jogainkat, elégette nemzeti színű zászlóinkat, semmibe nézte a király rokonát, a Habsburg-ház fiatal sarjadékát, a nagy József nádor fiát s méltóságának örökösét, a szeretett István nádort.

S mind ezt a kamarilla védszárnyai alatt cselekedte, melytől hősi viselkedése jutalmául díszpajzsot is kapott.

OSZTRÁK GÚNYKÉP A KAMARILLA ELLEN. Egykoru kép.

1848 szeptember tizenegyedikén átkelt a Dráván, elözönlötte a Balaton vidékét. A szegény nép Sümeg, Siófok ormairól nézte, mint lepi el az egész tájat a vörös köpenyeges sereg, mint gázolja el vetéseit, dúlja fel szőlőit a domboldalakon, töri fel pinczéit, rabolja ki házait. Aztán mint indul Székesfehérvár felé, mint készül Budára, hogy elfoglalja a nemzet szivét, az ország fővárosát, az ős Budavárat, melyhez oly sokáig a hún hagyás regeszálait kötözte a magyar nép mese- őrző kegyelete.

Fehérvárnál aztán fölkelt a város lakossága, elébe vonult a pesti nemzetőrség s a vitéz bán volt oly bátor, hogy megfutott a hiröktől. Óh, ha tudta volna, kik elől szalad meg! Egy csoport jurátus és diák elől, kiknek kezében még soha sem volt fegyver, egy csapat tisztes férfiu elől, kik régi, parádés fringiákkal indultak a harczba, melyek csak Úrnapján voltak mindez idoig kivonva, mikor az Úr szent testét kisérték a selymes baldachin két oldalán.

A horvátok példája az oláhokat is felbátorította.

LOVAS SZEREZSÁN. Egykoru kép.

Seregbe állva véritéletet tartottak az őket elnyomó Magyarország felett. Népgyüléseken izgattak a magyarok ellen, megrohanták a védtelen kastélyokat s iszonyú gyilkolást vittek végbe az erdélyi magyarok közt. A Bárdy-család szomorú sorsa nem áll egyedül e kegyetlen napok történetében.

Megrohanták az udvarházat, leölték összes lakóit, aggokat, nőket, gyermekeket; kirabolták a szobákat, feldúlták az épületet, felgyujtották a romokat s e pokoli világításnál ülték a véres diadal ünnepét.

Mindezt azért, mert Magyarországban nem juthatnak törvényesen jogaikhoz. Pedig nem kivántak többet, csak hogy a magyarság hagyja oda Erdélyt, a románok őshazáját, azt a tündérkertet, a melyet őseink Attila mondájával szenteltek meg, azt a helyet, hol Rika szirtje áll, Rika patakja csergedez; a kedves tartományt, melynek bérczei közt a székely testvérek élnek, melyet Csaba örökké véd csontváz vitézeivel; a magyar korona legszebb drágakövét, a gyöngy kis országot, mely a török hódoltság idején egyedül maradt magyarnak.

SZEREZSÁN. Egykorú kép.

Nem, ezt azt országot más nép nem lakhatja, csak a magyar; magának szerezte az azt, kardjával, karjával, verejtékével, regéinek Erdély bérczein termett bokrétájával.

Magyarországnak nem volt katonája, hogy magát és megtámadt testvérét védelmezze. E szerencsétlen haza fiai az osztrák korona érdekében ontották véröket, a szegény Olaszország fiatal szabadságán taposva, idegen folyók partjain táborozva.

De a hír gyorsszárnyú madár. Oda is elszállt hozzájuk s hívta őket haza, az elhagyott, a szenvedő, a küzdő hazába. És a fiak meghallották a hangtalan sikoltást. Haza jöttek. Megáradt hegyi patakokon át, ellenséges városokon keresztül. Nem tartóztatták fel őket a szemeikbe csapó zivatar, a lábuk alatt megcsuszamlott havasok, az üldöző hadcsapatok; ők csak egyet tudtak, azt, hogy idehaza karddá vált a nádasok minden levele, katonává minden legény, hőssé minden szál katona. Jöttek úttalan útakon, hegyszakadékok hófuvásos meredélyén, hol madár sem jár, zúzmarás fenyőerdőkön keresztül, élelem, pihenő nélkül. Fejök felett villámterhes felhő, prédára leső keselyű és a szabadság angyala lebegtek.

Lenkei csapatja volt az első, mely haza érkezett. Idehaza nem fogadták őket ölelő karok, nem várta barátságos tűzhely, hanem fogadta ellenség és várta csatatéri dicsőség, vagy csatatéri halál.

Egy vérző seb volt az egész haza, egy füstölgő rom az egész ország. Délen a szerezsánok csatái dúltak; Erdélyben az oláhok fosztogattak, északon a pánszláv mozgalom dühöngött.

Az ország még csak jól sem tarthatta az elkényszeredett népet. A költő a dicsőség cserkoszoruját nyujtotta nekik, de nem volt, a ki kenyeret adna. Az élést az ellenség legelte föl. S a kormánynak nem volt pénze. A főurak, a dúsgazdagok, saját vagyonukat tették a haza oltárára, pénzüket, ezüstnemüiket ajánlották fel a hadsereg élelmezésére, fegyverek, lőszerek

A STURECZI ÁTKELÉS. Egykoru kép.

beszerzésére. S mikor mind ez nem volt elég, az úrnő leoldá karjairól kösöntyűit, a paraszt leány levette vásári fülbevalóját s oda adta egy szánó sóhajtás nélkül.

Az ezüst összeolvadt, a könny leperdült, de az áldozat, melyet csak az öntudat érzelme jutalmazott, megmentette a hazát.

A zsidók, ez az üldözött hitfelekezet, melynek törvényeiből nemzetünk oly soká csúfot űzött, melynek joga nem volt, sőt II. Józsefig neve sem, melynél a szorgalmat kapzsiságnak, a szerzeményt csalásnak nézte a magyar, ez az üldözött osztály tehetsége szerint minden pénzét odaadta a szabadság kivívására, melynek áldásaiban része nem volt.

A kormány maga pénzt nyomat, érczalap nélkül, minden nélkül. Ráírja egy darab papirra, hogy ez a nemzet pénze, s Kossuth nevének alájegyzése elég, hogy a papirnak értéke legyen.

Kossuth alakja, hatalma, népszerűsége egyre nő. A zsidók az eljövendőnek hitt Messiást látják benne. Nagy vetélytársa, Széchenyi az egyetlen, a ki tisztán látja az utat, melyre nemzete tódul, az a nemzet, melyet ő ébresztett fel halálos álmából, az a haza, melynek még a fogalmát is ő teremtette meg.

Lelkét az önvád kigyói marják, retteg a nemzet sorsáért s arra a hirre, hogy Kossuth fegyverrel akarja elfoglalni Budavárát, kétségbeesik, jós szellemmel tekint előre, megnyílik előtte a sötét jövendő, cassandrai jóslatokba tör ki: «Én csillagokból olvasok. Vér és vér mindenütt. Testvér a testvért, népfaj a népfajt fogja mészárolni engesztelhetetlenül és őrülten. Keresztek rajzolvák vérből a házakra, melyeket le kell égetni. Pest oda van. Száguldó csapatok dúlnak fel mindent, a mit építénk. Ah, az én füstbe ment életem. Az ég boltozatán lángbetükkel vonul végig a Kossuth neve: — flagellum Dei.»

Másnap a döblingi tébolydába vitték a legnagyobb magyart.

*

Széchenyi Istvánnak a magyar szabadságharczban hamleti szerep jutott. Ő neki kellett volna helyre tolni a kizökkent világot, s nem volt képes rá. Testi-lelki izgatottság úgy kimerítette, hogy csak kisértetként bolyongott.

A nemzet nagyszerűnek akarta látni jövendőjét s nagyszerűen, bár talán nem egész nyugodt észszel, határozott sorsáról. Széchenyi aggályaira senki sem hallgatott.

Ő ez új áramlatot az ő eszméin elkövetett gyilkosságnak látta, érzé, miszerint ő rá vára képtelen föladat, hogy neki szilajult nemzetét fékezze, hogy helyre tolja e kizökkent világot. De érezte egyszersmind, hogy ha ifjabb erejében fel birta is ébreszteni a nemzetet, most kifáradt lélekkel, csüggedten, bizalmatlanul és kétséggel telten hiába állna útjába. A nagy kétely, a pusztulás előérzete megtámadta elméjét.

Őrjöngés lepte meg. Képzelme mindig túlerős volt, kedélye izgatott, élete fáradságos, a mellett apja is vallásos rajongásban halt meg; ő maga örökös küzdelemben élt magával, most a nemzeti balszerencse egész valóját megrendítette. Legjózanabb korában is hóbortosnak tartották, most talán tetette is magát, hogy szomorú példája, mely fájdalmának mélységét és őszinteségét mutatta, meghassa a nemzetet gondolkodóba ejtse jövője felől. Az sem lehetetlen, hogy a tébolyházban oly menedéket keresett, hol a küzdő felek sem segítségét nem kérhetik, sem szemrehányásaikkal nem illetik, hol talán nem fogja annyira üldözni a nemzeti öngyilkosság képe; hol magába vonultan élhet s talán még tehet is valamit nemzetéért. Az bizonyos, hogy a háborodásnak és józanságnak épp oly sajátos vegyületét látni nála, mint Hamletnél s nem egyszer az a gondolatunk jön, hogy ez őrültség csak álarcz mely józanságot rejteget. De az ép és beteg elme szüntelen viszálya oly pillanatokat szülnek, melyekben maga sines tisztában magával, éppen mint Hamlet, ki az őrültség tettetésében olykor egy pillanatra valóban megzavarodik, majd találó és józan megjegyzéseket sző a téboly szavai közé.

A nemzet sokkal inkább el volt foglalva magával, hogy sem egy ember sorsával törődni ráért volna. Körüskörül lángolt az ország. Kossuth végig járta az alföldet, hogy haderőt toborozzon. Nyomában mintha a földből támadt volna a hadsereg. A nép megesküdött, hogy kiirtja az ellenséget s negyed napra 15,000 ember indult a Dunához. Fiatal diákok elmentek az iskola padjai közül, ifju szerzetesek oda hagyták a szemináriumok csendjét, akik máskor békét hirdettek, most fegyvert fogtak. Nem gyülöltek ők most sem, szerettek, hiszen a szeretet apostolai voltak. Szerették a hazát, de jobban szerették, mint ellenségeit. Ők nem ölni mentek a csatába, meghalni mentek. Meghalni egy eszméért, melyet Krisztus hirde-

tett először: a testvériség, a szabadság eszméjéért.

A ki nem birt verekedni, az lett orvos, betegápoló. Férfi és nő közt nem volt ott különbség, ember volt ott valamennyi. A nők között is volt elég, kit az Isten nagy szívvel, erős karral áldott meg, az férfi számba ment, megülte a lovat és senki sem tudta meg róla, hogy leány.

A nők voltak a legügyesebb hadi tudósítók, a legélelmesebb kémek, a legvitézebb hírvivők.

Miskolczról egy nő viszi át a hadsereg kölcsönpénzét Nagy-Kállóba, Bónis Barnabásné, Pogány Karolina, kihez Tompa több költeményt is intézett. Útjában kétszer kell átmennie az orosz táborvonalon. Mit szenvedett ez útban, nem tudja senki sem, a nagyszerű tettnek nincs más emléke, csak nevét ismerjük. — Bethlen Mikó Róza grófnő hordta az üzeneteket a külföldre s onnan haza. A határon éppen egy osztrák tiszt segített neki áthozni. A grófnő fényképek hátára iratta fel a tudósítást s a vasúton panaszkodott a vele együtt utazó tábornoknak, hogy pompás albumát a határon a motozásnál meg fogják rongálni. Az udvarias tábornok átvette az albumot s az ő kezében sértetlenül jutott az magyar földre.

Hiába volt az egész nemzet részvéte, hiába minden lelkesedés, ha a honvédségnek nem volt elég lélekjelenléte.

Bizony megverték a magyar sereget az első nagyobb ütközetben, Schwechatnál. A nemzetőrök megfutottak a gránátok, bombák elől. Elveszett az első csata.

Sok jó magyar vitézre terített avar-szemfedőt az októberi szél, de nem sokára nagy győzelmek hírét vitte széjjel.

A magyar sereg csodákat művelt. A tudatlan, képzetlen, fegyvert nem látott hadsereg csaknem valamennyi csatájában győzedelmeskedett. De az ellenség mégis közeledett Pesthez. Az ütközetek diadala a miénk volt, de a hadjárat sikere mintha az ellenfélnek igérkezett volna. A kormány Pest elfoglalásától félt s Debreczenbe tette át székhelyét. Nem futás volt ez, hanem menekülés. Ha itt éri őket Windischgrätz, elfoghatja valamennyiüket, új kormányt állíthat, melylyel teljhatalmúlag rendelkezik.

Szép dolog volna bevárni az ellent, mint bevárták Róma szenátorai, kerekes székeiken ülve, meghalni készen, de futásra nem gondolva. Hanem azokkal nem halt meg a nemzet. A mi tanácsunkkal kihalt volna. S miért feláldozni a legnagyobbat, a pótolhatatlant, az életet — a késő korok rosszul felfogott dicséretéért? Oh, sokszor könnyebb volna megbarátkozni a gyors halállal, mint küzködni egy hosszú élet bajaival, de kötelességét csak az teljesítette, aki elég erős volt emezt választani.

Szomorú, keserves búcsujárás volt az az új esztendő legelső napjain. Vasút még csak Szolnokig járt, azontúl ki kocsin, ki gyalog folytatta az utat. Olyan is volt, aki az egészet gyalog járta meg. Irók, művészek két-három ócska télikabátot magukra szedtek, a kinek az nem volt, magára vette ágytakaróját, paplanát, becsesb holmiját batyuba kötötte s neki indult a hótengernek.

A mult héten még sánczot ástak a Gellérthegy oldalában, úri delnők, paraszt asszonyok együtt talicskázták a földet s az volt boldogabb, aki többet dolgozhatott; most azon fáradtan neki indulnak egy tíz napos útnak, melynek mind a két végén halál, veszedelem, pusztulás fenyeget. Csakhogy az egyik már itt van, a másik még némi haladékot enged.

A ki egy ekhós szekérre felkaphat, az már fejedelem, s a kinek meg nem fagy a keze, az már boldog ember. Köröskörül a tenger hó, mintha az egész alföldre szemfedőt terített volna egy láthatatlan kéz. A hótakarón vérfoltok ütik át magukat, a meggyilkolt ország sebei beszélnek ott a halottak nyelvén. Estenden mint valami új északi fény festi vörösre az eget a távol felgyujtott városok tüze.

A magyar czímer megváltozott. Zöld mezőit beeste a hó, ezüst folyóit vér festé pirosra, hármas hegyét küzdő seregek dúlták fel, helyén megingott a kereszt, a hit jelképe és széttörött a korona.

A HŐS SZERZETES. Egykoru kép.

III.

1849 január ötödikén vonult be Windischgrätz Pestre. A budai várpalotába érve, sapkáját egyik asztalra dobta s felkiáltott: Finita la comedia! (Vége a komédiának.)

Akkor következett a nagy tragédia.

Ki tudná azt megérteni, hogy egy fejedelem háboruskodjék önmagával? Hogy egymásra uszítsa két országának népét, mikor mind a kettő avval büszkélkedik, hogy ő szereti jobban királyát? Ki tudná azt megérteni, hogy két nemzet háboruskodjék azért, mert az egyik nagyon szereti a szabadságot, melyet a másiknak is segített kivívni.

Oh, érthetetlen az, hogy családapa családapára, szerelmes ifju szerelmes gyermekre kardot rántson, ember embert gyilkoljon azért, mert a másik boldog akar lenni.

Pedig szegény Magyarországnak azért kellett megszenvedni, mert boldogabb akart lenni.

Vezéreink úgy harczoltak, mintha édes anyjuk a mesebeli sárkány vérében fürösztötte volna meg őket s valamennyien sebhetlenek volnának. Pedig nagy részük más nemzetbeli volt. A hős Bem apó, a kis szürke ember, Petőfi legjobb barátja és hadvezére, sarmata lengyel; Damjanich horvát származásu s előbb osztrák tiszt; most ők voltak a legjobb magyarok. Görgey vegyész volt, aki 1847-ben még tanári állást kért az egyetemen báró Eötvös Józseftől s egy év mulva főnök, másfél év mulva az ország kormányzója lett. Ő volt az utolsó nagy magyar hadvezér. A mint lyukas könyökü atillában vezette seregét, amint atszúró tekintetével az ellenségre nézett, lehetetlen volt neki nem győzni. Megjárta seregével a Kárpátok havasát, átbujdokolt kihalt bányaüregeken, győzött tízszer nagyobb ellenségen; katonái imádták s ez imádat félistenné tette. Klapka is ugyszólván napról-napra uj diadal babérját szerezte meg halántékára.

A turul erősebb volt a sasnál.

Egy uj hatalom országrendítő seregének kellett közbelépni, hogy legyőzzék a magyart.

A megoszlott magyar haderő még igy is erősen tartotta magát. Az igénytelen kis Bem egész Erdélyt meg tudta védeni, mig Magyarországon a szabadság legnagyobb harczai folytak; február 26-án és 29-ikén van a kápolnai csata, márczius 15-én Damjanich győz Szolnoknál, április 4-én Leiningennel és Görgeyvel szintén ő Tápió-Bicskénél, 6-án van az isaszeghi csata, 10-én a váczi, 19-én a nagy-sarlói.

A nép hősiessége győz minden átkon, mely Magyarországra nehezül. Visszavonás támad a kormány és a hadsereg vezérei között. Kossuth bizalmatlan a fővezérhez. November 9-én még becsülettel áll jót a háznak, hogy ha valaki azt mondja Görgeynek: Az úr nem lesz fővezér, hanem közlegény, híven fogja úgy is szolgálni a hazát; — pár hét mulva már gyanakodni kezd s január 23-án titokban Dembinskit nevezi ki fővezérnek. A tanulatlan sereg mindegyre urat cserél.

Az ellenség hadserege egyre növekvőben, a mienk mindig fogy. A véres csaták után rendesen a magyarok vezére temeti el a halottakat, de legtöbbet magyart temet azok közt. A nagy-sarlói csata után 600 ember fekszik a földön, a kik sohasem kelnek fel többet. A megmaradtak éheznek, sanyarognak, fáznak, és a kormánynak nincs pénze, hogy jól tartsa őket.

A SZOLNOKI CSATA. Egykoru kép.

Az egész ország egy óriási temető már, mindenütt hős fiai porladnak. De a föld uj erőt ad a népnek. A magyar ember addig is védte a földjét, míg csak kenyértermő mezőit látta benne; most már testvéreinek koporsója az; történelmének szent könyve, melybe egy hosszu harcz, egy letünőben levő korszak nagy eredményei s hőseinek emlékezete vannak irva.

A mozgalom mindeddig törvényes úton haladt. Kossuth elbűvölte a nemzetet, eszméi elvarázsolták azt.

Valóban, e korszak legnagyobb eredménye, történelmi jelentősége: a jobbágyság eltörlése, Kossuth nevéhez fűződik. Őt ihlette legkivált a magyar nemzet jövő boldogságának eszméje, őt hatotta át legjobban a nemzeti közérzés, őt ragadták meg a nép óhajtásai s az emberi jogok világszerte föltámadt ereje, az ő szivét dobogtatta legerősebben a nép fölszabadításának gondolata, ő volt a magyar közérzés megtestesülése. Régen a nemesség tette a nemzetet. Hivatalokat, tisztségeket csak nemes ember viselhetett. Ők voltak a föld urai, a jog kezelői és élvezői, s jó ideig a nép élete és halála is kezükben volt. A jobbágy ura földjét művelte s ura kegyelméből élt. Saját erejét, fiát, jószágainak tizedét a földesúr és a papság követelte. A jobbágy-kunyhó örökl nyomor tanyája volt. Ki hol született, ott várta sírja is. Költözködniök nem volt szabad. Talán e megszokás az oka, hogy nemzetünk nagy része, a földmüvelő osztály ma is szülőföldje határában éli le egész életét. A szalmafödél alól a legnagyobb szellem sem küzdhette ki magát Hány politikai, hadvezéri vagy költői tehetség sinylett el nálunk e szomorú intézmény nyomása alatt!

A papi pálya volt az egyetlen, mely némi előmenetellel kecsegtette a jobbágy-fiut. Ha tanult és jószivü földesura volt, felvihette iródeákságig. Ősei szük ösvényén vándorolt a bölcsőtől a sirig. Mindössze szám volt, egy névtelen szám, de élő, törekvő, boldog ember soha sem lehetett.

Ez állapotnak Kossuth vetett véget. Szétt törte a földesúri birtok szük korlátait s a nemesi jószág helyébe a haza fogalmát iktatá. Megelégedés lehetett e földön eddig is, a reményt ő vezette közénk.

Isteni erővel új nemzetet teremtett, mely az eddigi tizezer nemes helyett állt tizenöt millió szabad emberből.

A néphála örök koszorúja takarja érte sírját s a nép ajkai őrzik emlékezetét.

A nép a magyar szabadság legelső hőseként tiszteli, de hibázik, midőn másokról megfeledkezik. Egy ember nem teremthette az új Magyarország hajnalkorát, egyedül Kossuth épp oly kevéssé mint Széchényi vagy Batthyány. A megifjodó nemzetnek, a nagy átalakulásnak egyaránt szüksége volt ébresztőre, vezérre és áldozatra. Egyetlen ember nem alakithat át egy nemzetet. A viszonyok szerencsés találkozása, a jellemek és a hajlamok összehatása szüli a történelmi fordulókat.

Kossuth törekvéseinek szükségük volt előzményekre, s küzdelme társra, szerepe folytatóra várt.

Kétségtelen, hogy a nép szerelme a legerősebb és kevéssé hevülékeny jellemet is elragadhatja, kétségtelen, hogy az események tolulása megfontoló embert is megtéveszthet, s a törekvések állandó sikere s az országos hirnév varázsa sokszor tulzottá fokozza a férfi önbizalmát.

Az eszmék és áramlatok zürzavarában néha maga a vezér sem ismerheti ki többé magát s olykor szinte természetesnek látszik, ha feledi, hogy az emberi erő bizonyos korlátok szükségét érezi. Ezek határai közt hatalmas, mint egy nagy folyam, de amint gátjain túlcsap, megapad, elsekélyül s posványa erő és szépség hijával marad. Igy tört át korlátain a nekivadult nemzeti érzület, mikor a debreczeni országgyülés a függetlenséget kimondta.

A magyar czimerről leesett a korona s helyét egy koszorus kard váltotta fel.

Igaz, hogy 1848 deczember eleje óta nem volt az országnak királya, mert V. Ferdinánd trónját I. Ferencz Józsefnek adta át. De Magyarország nem vett tudomást a trónváltozásról, melyen magyar főurak nem voltak jelen, s melyen igy a magyar koronáról jog szerint intézkedni nem lehetett.

Kossuth igy oly koronától fosztá meg a királyi házat, mely ez idő szerint nem is volt annak törvényes birtokában.

Természetes, hogy a maga erejében gyönge Ausztria nem akarta elveszteni erős «tartományát». A leghatalmasabb uralkodó közbeléptét kérte a pártütők ellen. Most már több joggal nevezett lázadóknak, most már valóban a trón ellen folyt a küzdelem. S a hatalmas czár megszánta Ausztriát, a Kárpátokhoz vezette seregét, ott megáldá őket s útjukra bocsátá, hogy tiporjanak el egy országot, mely oly gazdag, oly viruló lehetne, csak szabadsága hiányzik.

A BUDAI HONVÉDEMLÉK, ZALA GYÖRGYTŐL.

Egy jaj-kiáltás hangzott végig az országon:

— Jön a kozák!

A legirtóztatóbb ellenség, a legzordonabb égalj szülötte, a csodaszörny, ki összenőtt lovával, ki letépi a gyermeket anyja kebeléről, ki legyilkolja az aggokat; számra rettenetes, szokásaira kétségbeejtő vad sereg. Már közeledtük hirére megdermedt az élet mindenütt.

Kétszázezernyi orosz katonaság hömpölygött alá a Kárpátokon. Erős, pihent, tanult, harczedzett sereg, mely egyetlen parancsszóra képes fél országot kiirtani.

E pillanattól fogva bizonyos volt az, hogy Magyarországnak el kell vesznie.

El fog veszni dicsően, nagyszerüen, kétségbeesett küzdelem végdiadalában. A holtaké lesz a becsület, a győzőé a szégyen.

Már az ország szivében folyt a harcz.

Hentzi ágyúztatta Pestet. Az ifju várost, Széchenyi leányát, melynek minden háza ereklye volt, az ország fővárosát, oly nagy

BUDA VÁRÁNAK

roham általi bevétele.

A győzelmes éj 21. májusra.

HENCZI meg van sebesitve és elfogva.

A vasárnapi éj folyó hónap 15-kén a pestiekre nézve rémitő éj volt. Az egész város [illegible]gben uszott, de Budapest lakossi egykedvüen nézték e lángtengert, mondván, hogy ez Henczinek halotti fáklyája, az iszonyu ágyudörgés pedig nem egyéb, mint az összes osztrák háznak halálnótája. De a következő vasárnapi éj a magyarok diadal-éje volt, és heteljesedett amá jövendölés; mert Henczinek uralma sirba szállott, és Budának büszke vára ismét a nemzet kezében van.

A mult estén a Duna partján szokottnál több ember állott, kik mindnyájan meg voltak győződve, hogy az ostrom ez éjjel érendi végét. Este 8-tól 10-ig mindkét részről rövid szünetek mellett erősen folyt az ágyuzás. Az osztrákok, sorsukat sejditvén, rettentően orditottak, mintha a pokolból akartak volna segélyt felidézni; de még a pokol is jobb levén e gazoknál, magukra hagyta őket, és a magyar ágyu ezt kiáltotta hozzájok: „hallgassatok kutyák, végórátok ütött, ti nem lesztek többé e várnak urai!"

Tiz órától éjfélig a magyarok ágyuzása mindinkább növekedett, — harsogván a várbeli gazoknak, hogy a magyar vitézek most már komolyan kezdik a vár elfoglalását. Éjfél után megszünt az ágyudörgés, és vitéz katonáink több oldalról közeledtek a várhoz, segitve lelkesedésük és az ellenség csüggedése, valamint az éj sötetsége által.

Reggel 3 órakor, miután a mieink a szükséges álláspontokat elfoglalták, a roham megkezdetett, és már egy óra mulva a fejérvári kapu, és több a várba vezető utak a magyarok kezében voltak.

Erős puskatűz hallatszott, és magyar vitézeink, mint előre lehetett látni, mindenütt győztek. Midőn a mieink a vizivárosi czölöpzetekhez (Pallisádákhoz) érkeztek, az azokat védelmező ellenséges katonák rájok egy ágyut sütöttek el, de a mieink azzal nem gondolva, gyors lépésekkel haladtak előre, mire az ellenség 2 ágyuját ott hagyván, elszaladt, a mieink pedig átmászván a czölöpzeten, azt szétrombolták és a két ágyut elfoglalták.

Már fél öt órakor a vár nagyobb része a magyarok kezében volt, és az első magyar lobogó a gróf Sándor háza előtti téren kitüzetett. A csata erősen folyt, e az ellenség a házakba és a torlaszok megé huzódva, innen erősen védelmezé magát; de a mieink a torlaszokat feltartóztathatlanul áthágván, és a házakba benyomulván, az ellenséges katonákat részint lekonczolták, részint elfogták.

Az istentelen ellenség az álló hidat, a világ e nyolczadik csudáját, mint maga Henczi is nevezte azt, össze akarta ugyan rombolni, és e végett a budai parton levő oszlopát levegőbe repiteni, de csak felgyujtója pörkölődött, a hid pedig sértlen maradt.

Hét óra fájban a vár körüli épületekben erősen folyt a puskatűz, és nem sokára már 3 helyen lengett a nemzeti lobogó.

Nyolcz óra felé a mieink a hajdani királyi és nádori palotáról levették a czudar fekete-sárga zászlót, és helyébe, a Duna partján álló töménytelen néptömeg nem csekély örömére, a nemzeti lobogót kitüzték. — Erre csakhamar az összes vár hős seregünk által el lőn foglalva.

Az embertelen hitszegő Henczi megsebesülve ugyan de elevenen vitézeink kezébe esett, megérdemelt büntetését el nem kerülendő.

Örülhetsz Henczi!

Halász

Nyomatott Kozma Vasutnál.

JELENTÉS BUDAVÁR BEVÉTELÉRŐL. Egykoru kép.

MAGYAR TÁBOR. Egykoru kép.

események színhelyét. Május 4-én éjjel 316 hatvan fontos bomba repült át a Duna vizén, romba döntve az országgyülés termeit, a Dunasort, feldulva a még lakott házakat, áttörve az emeleteket a padlástól a pincze fenekéig.

A magyarok 24 fontos ágyui szórják a halált Budára, s kitörő öröm zúg fel, mikor a magyar sereg tüzelése felgyujtja a magyar király palotáját.

A hajnali szellő haldoklók sohajtásait hordja szét. 1118 magyar vitéz maradt a csatatéren, 673 sebesültet szállitottak el onnan, kis kézi hordágyon, nagy társzekereken, mely után vérnyomok festik be az utat.

Az ellenség 1000-nél több holtat s 2500 foglyot hagyott maga után Buda falai közt.

A győzelmes magyar zászló holtak rom-

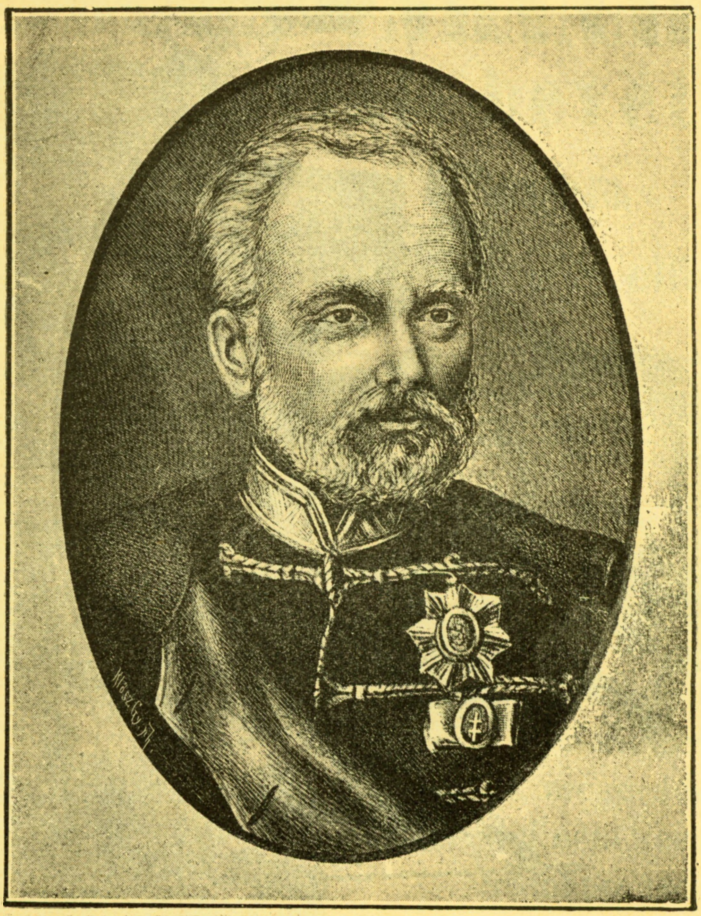

BEM JÓZSEF. Egykoru kép.

Lángtenger mind a két város. A kövezet hasadékai közt vérpatak sziv rog, halálhörgés és jajkiáltás tölti be a levegőt.

Az est sem hoz nyugalmat. Váratlan meglepések, álcsatározások zaja veri fel az éjszaka csendjét. 21-én éjfél után két órakor kezdi meg Nagy Sándor a döntő rohamot.

Lábtókon fel a falakra! Öt órakor reggel foglalják el a rést, akkor jutnak a bástyákra.

városa fölött lobog, s a kelő nap halottak merev arczát, sebesültek eltorzult vonásait önti el arany világával.

És körösközül tavasz van, virágfakasztó, balzsamlehelletű tavasz. A fakadó rügyekkel uj remény is fakad.

Keresztes háborút hirdettek az oroszok ellen.

Abból, amit e népről hittek, nem minden volt igaz. Durva, félvad, rabló nép volt, de nem

A SEGESVÁRI CSATA.

vérszomjas, nem kegyetlen. A mely városba bevonultak, a piacz közepén felállitották ágyuikat, a házak kapuit kivetették sarkaikból, melyik udvarba mennyi ló fért, annyit oda behajtottak, bekötöttek, a mi ennivalót a kertben, kamrában, színekben találtak, elvitték. Az elfoglalt várost megdermeszté a félelem. Az ellenség nem kivánt vért, de ékszert és pénzt igen. A vezérek szabad rablás igéretével kecsegtették seregüket. S szavukat be is váltották. Egy-két napig a kozákok prédája volt a város.

Ma már el sem tudjuk képzelni azt az állapotot, mikor a gazda egy szobában lakik az ellenséges katonával; mikor kertje gyümölcsein az ellenséggel osztozik, mig a gazdasszony maga főz annak, ki holnap talán az ő fiával fog szemben állani a harczmezőn.

Buda elfoglalása után a többi várak is meghódoltak a magyar fegyverek előtt, junius 1. után csak Temesvár és Gyula-Fehérvár volt még idegen kézben.

A közel jövő a magyar seregek végső diadalával kecsegtetett. De most, mintha nem lett volna tovább miért küzdenünk, egyszerre megszünt az élet, a nagy felbuzdulás. Pedig Metternich szerint a forradalomnak vége van, mihelyt megállott.

Nálunk is nagyon közel volt már a vég. A nemzet megúnta a küzdelmet, mely a folytonos győzelmek daczára sem járt a remélt politikai eredménynyel. A mellett az ügy kedvezőtlen fordulatot is vett. A magyar sereg Buda ostroma ára gyülvén, az osztrák seregnek alkalma nyilt a határok körül ujra szervezkedni. Új és erélyes vezérük akadt, Haynau, a bresciai hyéna, a nőket korbácsoltató hadvezér, kiről még saját bajtársa, Radetzky is azt mondta, hogy olyan mint a borotva, jó hasznát lehet venni, de aztán tanácsos rögtön félre tenni.

200,000-re ment az orosz hadsereg száma, 175,000-re az osztrák; a magyar sereg csak emennél is kisebb volt: legjobb számitással 165 ezernyi lehetett. S ez sem volt soha egységes. Rendesen több fővezér is volt; egyiket Kossuth nevezte ki, másikat a katonaság kivánta, a harmadiknak kezén meg volt a hadsereg java része, s minthogy sem a kormánynyal, sem az igazi fővezérrel nem érintkezhetett, harczolt a maga szakállára, s osztogatta a kinevezéseket ha szükség volt reá.

KLAPKA GYÖRGY. Egykoru kép.

Az egységes orosz sereg pedig egyre közeledett. Görgey fényes harczokat vív Haynaunak orosz-segítette seregével Perednél, Komáromnál, de lángesze és bátorsága nem szerezhet győzelmet, csak becsületet. Haynau Pest felé nyomul, s a főváros, melybe még csak imént tért vissza a magyar kormány, ismét ellenség kezére jut.

Az országgyülés Szegedre költözött. Az orosz mindenütt nyomában járt. Erdélyt is elárasztották a kozákok. A székelység mindent elkövetett, a kis Bem apó világhíres harczokat vívott, a költő büszkén zengette:

«Csak nem fajult el még a székely vér,
Minden kis cseppje drága gyöngyöt ér.»

A költő maga is elesett a harczban. A segesvári völgy az ő temetője. Egy kozák lándzsa dúlta föl keble szentegyházát. Elveszett ütközet áldozata lett. Sokáig legendák keringtek eltünéséről, egyik itt látta elesni, a másik amott beszélt még vele, a harmadik úgy sejtette, hogy Szibériában raboskodik, a költők arról képzelegtek, hogy tüzes szekéren szállt az égbe, mint Illés próféta.

PETŐFI SÁNDOR. Barabás rajza.

Ott nyugszik ő, hova mindig vágyott, a székelyföld lombkoszorúzta bérczei tövében. A téren átfolyó patak zeng néki altató dalt, s a hír virága nyilik sírhelyén.

*

Magyarország mindent elvesztett.

El szabadságát, függetlenségét, reményét, fiainak java részét; mindent, mindent, csak a becsületet nem.

A fák rövid életű lombja még nem kezdett hullongani, s a mi reményeink már hervadoztak.

Augusztus 13-án, a nagy csillaghullás napján, délután 4 órakor a magyar sereg letette a fegyvert Világosnál.

Ez a legsötétebb név a magyar történelemben.

Vesztett csaták, csúfos futások után Görgey előtt nem állott nyitva más út, mint az, mely a megadáshoz vezet. Talán küzdhetett volna utolsó szál emberig, mig eljön

«a nagyszerü halál,
Hol a temetkezés fölött
Egy ország vérben áll.»

A fővezér másképen határozott. Nem akart dönteni a haza sorsa fölött, midőn erre csak megsemmisülés várhatott. Bízott a történelem kiengesztelő szellemében, jól tudta, hogy az idő belátásra tanit, kipótolja az elvesztett erőt, s ha nem segíthetne is rajtunk, reményt ad és haladékot enged.

Két nap óta ő volt Magyarország teljhatalmú kormányzója. Kossuth visszavonult, s midőn az eseményeket az utolsó fordulatig előkészítette, hatalmát és a felelősséget Görgeyre ruházta.

Helyesen cselekedett-e az, ki, midőn a nemzet sorsáról határozhatott, inkább választotta a csöndes életet, mely még egyszer erőre kaphat, mint a fenséges halált, mely után nincs többé élet, — azt itélje meg e viruló ország.

Azzal, hogy az oroszok előtt tette le a fegyvert, minden szónál hangosabban megmutatta, hogy nem az osztrák győzött le bennünket, hanem az orosz túlerő; s hogy Ausztriával egyenjogú fél vagyunk, kik egy harmadik fél elé terjesztjük függőben maradt ügyünket, mig időjártával eldől.

Micsoda óriási lelki erő kellett ahhoz, kiállni egy mindenre elszánt hős sereg elébe, s rávenni arra, hogy tegye le fegyverét, s nyugodjék meg benne, hogy hazája szabadsága egyelőre elveszett.

Mennyire szerethette a hadsereg azt a vezért, akinek ezt megtette, akit meg nem ölt e tanácsért.

Harminczezer ember rakta le a fegyvert Rüdiger előtt. A huszárok leszálltak lovaikról, a gyalogság gulákba rakta fegyvereit. A tüzérség odahagyta az ágyukat; a nagy otromba jószágok megsüppedve hasaltak a homokos mezőn. S a lobogók, a győzelmes, golyójárta, Szűz-Máriás, nemzeti szinü lobogók ott hevertek a porban, bepiszkolva, megcsúfolva, elhagyatva.

Voltak, akik főbe lőtték magukat, eltörték fegyvereiket, de a hazát nem lehetett már halálon megváltani.

Görgey odalovagolt Rüdiger elé, s átnyujtotta neki kardját. A magyar szabadságharcz fővezéri kardja volt az.

«Elvégeztetett.»

— — — — — — — — — — —

A fölülkerekedett legyőzött nagy véráldozatot rendezett saját tiszteletére. Hősök vérében fürösztötte meg boszuját.

A hyéna-természetű Haynau az egész nemzet hóhéra volt. Láncz és bitó lett a hősök jutalma. A dicstelen győző bilincset kovácsolt a letett kardokból.

Magyarország egy óriási seb volt, a mely véges-végig vérzett. Gyászos napok bánatköde nehezedett a nemzetre, mint egy ólomsúlyú éjszaka.

A várak börtönei megteltek foglyokkal. Egy bűnök volt: az erényük; az, hogy nagyon szerették a hazát.

Az Újépület czellái is megteltek áldozatokkal. Itt raboskodott Batthyány Lajos is. Egy keskeny szük szoba volt börtönlakása, melytől a világosságot elfogta a vasrácsozat. Összes bútorzata egy szalmazsákból állott. Itt képzelődhetett hazája jövőjéről, itt tépelődhetett önsorsán. Nem sokáig kellett töprengenie. Egy golyó mindentudóvá tette; október 6-án kivégezték.

Ugyanakkor szenvedtek vértanu-halált a nemzet első szülöttei, a tizenhárom honvédtábornok, Aradon.

E férfiakban megölték a szabadságharcz lelkét. Az ellennek nem volt mitől tartania többé. Jó mélyen eltemette a nemzeti törekvéseket, s fejfa helyett bitó jelölte sírjukat.

A vértanúk a nemzet megváltói lettek, a

AZ ARADI VÉRTANÚK.

holtak sírja a honszerelem oltára. A nemzet kietlen jelenéből a multba menekült s abban élt. Mindenki emlékiratokat írt, s gyöngéd allegoriák, példázások siratták a nemzet gyászát. A mult nagysága hódított meg újra, s mintegy annak képeiből akart a nemzet és irodalom új erőt meríteni.

A babyloni vizek mellett kesergő zsidó nép emléke ihlette költőinket s szivesen fordultak a bibliai hagyományok véres és gyászos lapjaihoz. Idézeteket is találtak, melyek a nemzet fájdalmára illettek. A mult egyszerű képei, az udvarházába visszatérő táblabiró, a bujdosók naplói mélyen találtak a közhangulathoz.

Társadalmi és politikai életünk is széthullott. Mintha börtön volna az egész ország, oly csend, oly némaság, oly keserűség uralkodott.

A ki tehette, kibujdosott, ki maga Kossuth is. A Duna vize, honunk könyje, vitte el idegen partra.

Mit érezhetett a szabad haza harczosa, midőn hontalanul állt meg idegen part felett? Előtte Magyarország véghatára, a szép, az imádott Magyarországé, melyet többé nem fog látni soha.

De a bujdosó elvitte magával nemzetének legnagyobb kincsét, legősibb ereklyéjét, a szent koronát. Elásta mélyen a haza földjébe, hogy ne találja meg senki.

S a míg ott állott, könyes szemekkel tekintve az elhagyott ország felé, úgy tetszett neki, mintha lassanként sülyedni kezdene az; az est fátyola lassan, csendesen aláereszkedett, elfödte az ormokat, leszállt a rónára s a folyó vizére, mely még előbb ezüstös fényben csillogott. Ott állt kitaszítva, elhagyottan, mint a kiűzött Ádám a paradicsom kapuja előtt.

A hazában megszűnt a harcz, de folytatták azt külföldön a kibujdosottak, a menekültek. A magyar szellem visszavágyott a hazába, s az idegenben bujdosóknak lelke visszajárt, mint a hogy a nép visszavárja veszély idején Csaba szellem-hadát. Most csakugyan visszatértek az elesettek szellemei s kezdtek új, nagy szellemharczot.

Kossuth bejárta Angliát, Amerikát s felolvasásokban, szónoklatokban védte nemzetünk igazát. Kossuth ekkor volt legnagyobb. Az izgató hős im bevált e csöndes szerepben, életében, tevékenységében, már nincsen fogyatkozás; legyőzve is hős, sőt így a legnagyobb. Olyan, mint a harczos, ki haldokolva sohajtja hazája nevét.

És Kossuth s ügyünk igazsága meg tudta győzni az egész világot.

A nemzet felszabadult. De a népszabadító nem tért vissza többé, úgy kellett őt haza hozni, virágzáporban, koszorúk halmazában, koporsóban.

Neve egy nagyszerű korszakot jelent, félszázad előtti dicső küzdelmünket, a magyar szabadság hajnalát, melyhez büszke emlékeink és jobb jövőnk reménye fűződnek.

E küzdelem emléke nem sírkő, nem szobor, nem könyvtárak kötetei, hanem az újra felvirult magyar élet, mely gazdagabb mint valaha. A letünt korszakot megdicsőité a nemzet, elhalt hőseit örökké éltetni fogja a kegyelet.

A magyar Golgothán ime a szabadságharcz és a hősök emlékszobra áll, s a géniusz néma ajka beszéli érdemüket.

A koszorú, melyet az ő koronás alakja tart kezében, örök és hervadhatatlan, mert egy nemzet kegyelete fonta azoknak, kik a jövőért áldozatul adták oda magukat, s kik azzal a reménynyel szálltak sírjaikba, hogy az eszme, melynek halottaivá lettek, föltámadni és élni fog.

Legyen nekik az ő hitük szerint.

GÖRGEY ARTHUR. Egykoru kép.

STERNBERG ÁRMIN és TESTVÉRE

hangszer-gyár

császári és királyi udvari szállitók

Budapest, VII. ker., Kerepesi-út 36. sz.

Hegedük 3, 4, 5, 6, 8 frt.
Kijátszott régi mesterhegedük 20, 30, 40 frt és felj.
Gordonkák (cellók) újak 12, 16, 20 frt és felj.
Kijátszottak, régi mesterektől 25, 40, 60 frt és felj.
Fuvolák 6, 8, 10, 15 frt és felj.
Szárnykürtök és trombiták 15, 18 frt.
Czimbalmok erőteljes, csengő hanggal 35—500 frtig.
Harmonikák kitünő hangokkal 3 frttól 4, 5, 6, 7 frtig és felj.
Községi és tornászati dobok.
Iskolai, szalon- és egyházi harmoniumok.

WILCOX & WHITE, valamint a **CHICAGO COTTAGE-ORGAN-Co.**

világhirü amerikai harmonium-gyárak kizárólagos képviselete és egyedüli főelárusitói.

Magánosok és családok szórakoztatására magától játszó zenélő művek és forgatható mechanikai **családi** és **szalon-hangszerek.**

Legalkalmasabb ajándék-tárgyak zenével.

Képes árjegyzék: *a)* harmonikákról, *b)* mechanikai zenélő-művekről és zenélő disztárgyakról; *c)* az összes egyéb hangszerekről, mint **hegedük, fuvolák, czimbalmok, cziterák, harmoniumok, zongorákról** stb. vidékre **ingyen és bérmentve küldetik,** csak meg kell nevezni, hogy miféle hangszerről kivántatik az árjegyzék.

Egy krajczár. Egy krajczár.

Esti Hirlap

FÜGGETLEN POLITIKAI NAPILAP.

Megjelenik minden délután.

Esti Hirlap

Tizenhat hasábnyi terjedelmü.

Esti Hirlap

Részletes országgyülési tudósitást közöl.

Esti Hirlap

Mindenröl leggyorsabban értesül.

Esti Hirlap

Rovatbeosztása olyan, mint a nagy lapoké.

Esti Hirlap

«Tollhegygyel» és «Kulisszák mögül» czimü elmés rovatai feltünést keltenek.

Esti Hirlap

Könnyen olvasható betüvel van nyomtatva.

Esti Hirlap

Kapható minden tőzsdében és az utczán a kolportöröknél.

Egy krajczár. Egy krajczár.

A szabadságharcz nagy képes története.

Az összes képek első és egyetlen gyüjteménye.

• 1848. •

A szabadságharcz nagy története
30 füzetben, 1200 képpel.

Szerkesztik:

Jókai Mór, Bródy Sándor, Rákosi Viktor.

Megrendelhető a **Magyar Hirlap kiadóhivatalában, Budapest, V., Honvéd-utcza 4.,** a Magyar Hirlap utalványán is. Egy füzet ára 30 kr. *Legczélszerübb 6 füzet árát, 1 frt 80 krt,* előre beküldeni. Az egész munka 30 füzetben okvetlen teljes lesz.

Az egész nagy album ára minden körülmények közt csak 9 frt.

Eddig 12 füzet jelent meg.

Márczius 15-dikére az egész diszmű meglesz.

1200 képpel 9 forint.

WALLA JÓZSEF

mozaik- és cementáru-gyára és épitési anyagok raktára

Budapest, VII. ker. Rottenbiller-utcza 13. szám.

Vállalkozik:

granitterazzo, betonirozások, csatornázások, szökőkutak, cementlapok és mozaiklapokkali kövezések elkészitésére stb.

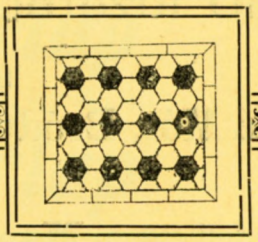

Raktárt tart:

keramitlapok, kelheimi lapok, mettlachi módra készült mozaiklapok, terracotta-áruk, kőfedélpép, tüzálló téglák, kéményrakványokból stb.

Gyári raktára a gartenaui Portland-cement és vizhatlan mészgyárnak.

Menyezetnádszövet-raktára (Stuccatur-Rohrgewebe).

Az 1896-iki országos kiállitáson éremmel kitüntetve.

Disz szalon porvédő fedeles

CZIMBALMOK

a legolcsóbb árban egyedül nálam kaphatók, több évi jótállással, 100 frttól kezdve feljebb.

Egyszerü czimbalmok 35 frttól kezdve,

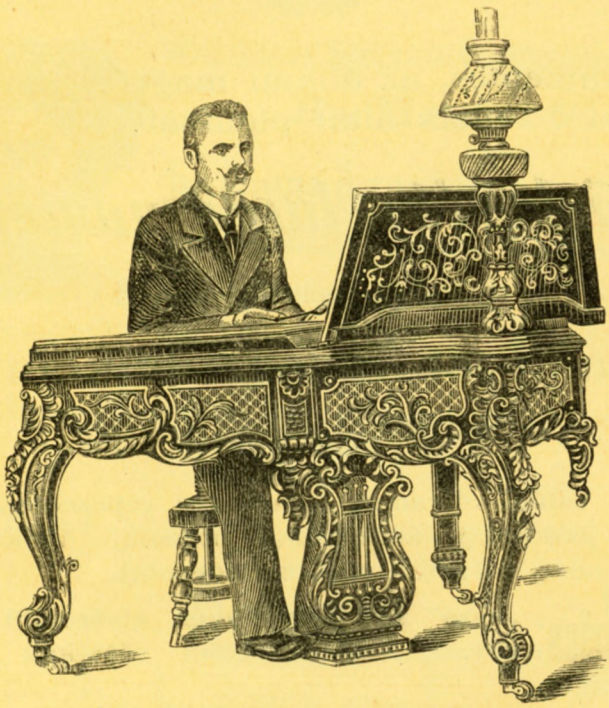

melyekről nagy képes árjegyzéket bérmentve küldök.

VARGA PÁL

czimbalom-gyártó

BUDAPEST, VIII., Rökk Szilárd-utcza 3. sz.

REICH JENŐ ÉS TÁRSA

GABONA BIZOMÁNYI ÜZLETE ÉS OLAJGYÁRA.

Iroda: BUDAPEST, KÁROLY-KÖRUT 3. SZÁM.

Gyár: **Kispest.** **TELEFON.**

Arankamentes, az állami magvizsgáló állomás által plombált

vörösherét és luczernamagot,

valódi eredeti quedlinburgi oberndorfi

répamagot, tavaszi bükkönyt

és egyéb gazdasági czikkeinket, mint:

Gépolaj: valódi olivaolaj, savmentes repczeolaj, orosz Bakuolaj, ásványolaj, orsóolaj, Valkánolaj, Torotkenőcs, valvolin- olaj, cylinderolaj.

Kocsikenőcs: „uszó" kék vagy fehér, elsőrendü fehér paraffin, legfinomabb sötétkék belga kocsikenőcs.

Fertőtlenitő szerek: karbolsav, karbolpor, chlormész, creolin, vasgálicz.

Kencze és olajfestékek: lenolaj, kátrányfestékek, lakkok, fénymáz, halzsir, szurok, bőrkenőcs, vaselin, terpentinolaj, carbolineum, tetőlakk, kátrány, czement, kékkő, keserüsó, gyanta, olajfestékek, földfestékek stb. stb.

Üzleti tudósitással, árjegyzékkel s mindennemü információval készségesen szolgálunk.

Vértes gyógysz.-féle

zsireltávolító-

labdacsok.

Kitünő szer tulságos kövérség, zsirkór és ennek következményei ellen.

1 adag 2 frt 50 kr.

erőteljes szakál leggyorsabban és legbiztosabban nyerhető

Dr. Heuffel-féle

bajusznövesztő pomádéval

Ezen teljesen ártalmatlan szerekből készült pomádé által a legrövidebb idö alatt, még 16 éves ifjak is, gyönyörü bajuszt és dus szakált nyernek.

1 adag 2 frt. — 2 frt 20 kr. előleges beküldése ellen 1 adag bérmentesen küldetik.

Vértes gyógysz.-féle

Használat előtt.

keleti

labdacsok.

Használat után.

Gyenge nőknek szép telt testi formát kölcsönöznek.

1 adag 3 frt.

Mindezek és minden szakbavágó különlegesség kapható:

Vértes L. sasgyógyszertárában, Lugos.

WOTTITZ MANFRÉD

REPRODUKÁLÓ-MŰINTÉZET
PHOTO-CZINKOGRAFIA
DIRECT-ANGOL-RENDSZER
SZERINTI-ELJÁRÁS

BÉCS, VIII. Bez., Josefstädterstrasse 48.
VII. BUDAPEST
47 AKÁCZFA-UTCZA 47.

CLICHÉK: AUTOTYPIA
PHOTOTYPIA
CHEMIGRAPHIA

Telefon 81—99.

A milleniumi kiállításon diszoklevéllel kitüntetve.

Első Magyar

Varrógép- és Kerékpár-gyár Részvénytársaság

BUDAPEST,

Tisztviselőtelep.

Adria családi varrógép szabadalmazott himzőkészülékkel.

Egyszerü szerkezetü, meglepő gyorsan a legremekebb himzéseket lehet rajta készitени és egy csavar eltávolitása által rögtön varrásra átalakitható.

ADRIA KERÉKPÁROK.

Pompás kivitel és kitünő szerkezetével vetekedik a külföld bármely gyártmányával, Budapesten, az Adria kerékpárok városi raktára

Royal szálló, Erzsébet-körut.

Ugyanott van Budapest legelőkelőbb fedett kerékpáriskolája is.

Kapható minden előkelő varrógép- és kerékpárüzletben.

Árjegyzék kivánatra dijmentesen küldetik.

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA BUDAPESTEN